

Analyse tuberculosebestrijding bij runderen

Ervaringen van de betrokken veehouders en dierenartsen

**Mirjam Snijdelaar
Richard Soons**

Expertisecentrum LNV Ede, oktober 2000

©2000 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het Expertisecentrum LNV, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 60 exemplaren

Samenstelling Mirjam Snijdelaar en Richard Soons

Druk Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Facilitaire Dienst

Voorwoord

De tuberculose vrij erkenning van Nederland is met ingang van 1 juli 1999 door de Commissie van de Europese Gemeenschappen gecontinueerd. Het is van groot belang deze vrij status te behouden en de ziekte wettelijk te bestrijden ingevolge de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren (GWWvD). Op basis van Europese regelgeving is de huidige bewaking van de vrije status voornamelijk gebaseerd op de keuring na het slachten.

Tot oktober '99 werd de bestrijding van rundertuberculose nog uitgevoerd door de Gezondheidsdienst voor Dieren. Door een wijziging in de wetgeving is de uitvoering overgegaan naar de RVV. Daarnaast is de huidige uitvoering ten opzichte van de uitvoering in het verleden, strakker en meer omvattend.

Voor de bestrijding van tuberculose heeft de RVV een draaiboek opgesteld. Hierbij is het bedrijfsleven betrokken geweest. Dit draaiboek is ingezet bij de bestrijding van tuberculose die van november 1999 tot medio 2000 plaats vond.

Na afloop is besloten om deze tuberculosebestrijding te evalueren. Ten behoeve van deze evaluatie zijn veehouders, dierenartsen en belangenorganisaties benaderd. Er zijn vragenlijsten verstuurd en gesprekken gehouden. De analyse moet voor zover mogelijk een beeld opleveren van de bestrijding, zoals deze door de betrokken veehouders en dierenartsen is ervaren. De RVV voert voor hun eigen organisatie eveneens een evaluatie uit van de tuberculosebestrijding. Beide rapporten zullen gebruikt worden bij het overleg gepland met het bedrijfsleven over aanpassingen in het plan van aanpak en het operationele draaiboek voor de tuberculosebestrijding.

Benadrukt zij nog eens dat het beeld dat het rapport oproept over de daadwerkelijke uitvoering van de bestrijding, berust op de respons van de veehouders en dierenartsen die de toegezonden formulieren hebben ingevuld en geretourneerd. In hoeverre dat beeld representatief is voor alle betrokken veehouders en dierenartsen, is ter beoordeling.

Expertisecentrum LNV
Ir. H.A. Gonggrijp
Hoofd onderdeel Landbouw

Inhoudsopgave

Voorwoord

Inhoudsopgave

Inleiding	7
1 Beeld van dierenartsen en veehouders van de bestrijding	11
1.1 Vergelijking van mondelinge en schriftelijke reacties	11
1.2 Beeld dierenartsen	11
1.3 Beeld veehouders	13
2 Tuberculosebestrijding vergeleken met het draaiboek	16
2.1 Ervaringen van de dierenartsen tijdens de uitvoering van de bestrijding vergeleken met het draaiboek	16
2.1.1 Berichtgeving aan onder andere dierenartsen	16
2.1.2 Financiële afhandeling dierenartsen	16
2.1.3 Eerste bezoek van het specialistenteam	17
2.1.4 Tuberculinatie	17
2.1.5 Tuberculinatie onderzoek op contact-contact bedrijven	19
2.1.6 Verwarring rond begrippen tijdens de bestrijding	19
2.1.7 Afvoer van melk van een verdacht bedrijf	20
2.1.8 Afvoer van dieren van een verdacht bedrijf	20
2.1.9 Afwijkende test waarmee tuberculose wordt aangetoond	20
2.2 Ervaringen van de veehouders tijdens de uitvoering van de bestrijding vergeleken met het draaiboek	21
2.2.1 Initiële uitbraak	21
2.2.2 Berichtgeving aan veehouder over verdenking van zijn bedrijf	21
2.2.3 Berichtgeving van maatregelen aan veehouder	22
2.2.4 Berichtgeving van resultaten aan veehouder	23
2.2.5 Tuberculinaties beleefd door veehouder	24
2.2.6 Taxatie en overname van dieren	24
2.2.7 Informatie voorziening gedurende de gehele bestrijding	25
3 Samenwerking tijdens de tuberculosebestrijding	26
3.1 Informeren	26
3.2 Handelen	27
3.3 Communicatie	27
3.4 Schade	28

4	Aanbevelingen op het gebied van bestrijding	29
4.1	Opzet draaiboek	29
4.2	Inhoud draaiboek	30
4.2.1	Informatievoorziening	30
4.2.2	RVV medewerkers	30
4.2.3	Practicus	30
4.2.4	Veehouder	31
4.2.5	Taakverdeling	32
4.2.6	Restricties van een verdacht bedrijf	32
4.2.7	Restricties van een besmet bedrijf	33
4.2.8	Contact-contactbedrijven	33
4.2.9	Tuberculose als zoönose	33
4.2.10	I&R systeem	33
4.2.11	Financiële afwikkeling	34
	Bijlage I	35
	Bijlage II	36
	Bijlage III	40

Inleiding

De tuberculose vrij erkenning van Nederland is met ingang van 1 juli 1999 door de Commissie van de Europese Gemeenschappen gecontinueerd. Het is van groot belang deze vrij status te behouden en de ziekte wettelijk te bestrijden ingevolge de Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren (GWWvD). Op basis van Europese regelgeving is de huidige bewaking van de vrije status voornamelijk gebaseerd op de keuring na het slachten. Sporadisch komt de aandoening in Nederland nog voor; 1996 één bedrijf, 1997 drie dieren in een dierentuin en in 1998 wederom één bedrijf en in 1999 afgezien van een besmette geïmporteerde stier uit Ierland de uitbraak in Agelo.

Tot oktober '99 werd de bestrijding van rundertuberculose nog uitgevoerd door de Gezondheidsdienst voor Dieren. Door een wijziging in de wetgeving is de uitvoering overgegaan naar de RVV. Daarnaast is de huidige uitvoering ten opzichte van de uitvoering in het verleden strakker en meer omvattend. Het bedrijfsleven is bij de opstelling betrokken en heeft ingestemd met het pakket van maatregelen, dat de basis vormt voor het tuberculose draaiboek.

De veroorzaker van de ziekte tuberculose bij runderen is een bacterie: *Mycobacterium bovis* (*M.bovis*) uit de familie van de *Mycobacteriaceae*. Tot deze familie behoren ook *M. tuberculosis* (humane tbc), *M. avium* (vogel tbc) en *M. paratuberculosis* (paratbc). Afhankelijk van welke organen worden aangetast kunnen zich verschillende verschijningsvormen voordoen. Bij het rund zijn dat vooral longtuberculose, pareltuberculose, uiertuberculose en niertuberculose. Indien er een open verbinding ontstaat van een tuberculeus proces met de buitenwereld (luchtwegen, melkgangen, urinewegen) spreken we van open tuberculose. Hierbij is het dier besmettelijk voor zijn omgeving; bij een gesloten proces bestaat dit risico niet. Bij een tuberculosebesmetting bestaat er geen gevaar voor snelle verspreiding. Rundertuberculose is een zoönose en dus besmettelijk voor de mens; van de ongeveer 2000 gevallen per jaar van humane tbc in Nederland wordt echter maar een heel klein percentage veroorzaakt door *M. bovis*; de rest door *M. tuberculosis*. Zowel *M. avium* als *M. tuberculosis* slaan bij het rund vrijwel nooit aan.

Een manier om tuberculose bij runderen aan te tonen is via tuberculinatie. Bij een tuberculinatie wordt een dosis mycobacterium-antigeen in de oppervlakkige huidlagen gebracht. De test is positief als een zwelling van een bepaalde grootte optreedt. Er zijn twee methoden van tuberculineren: enkelvoudig en vergelijkend ('VZ' oftewel vogel-zoogdier).

- De enkelvoudige tuberculinatie is een gevoelige test en goed toe te passen bij grotere aantallen runderen. Er wordt alleen bovine antigeen gebruikt (B5000). De test is bij 'typische' zwellingen (oedemateus en diffuus) voldoende betrouwbaar.
- De vergelijkende tuberculinatie is veel specifiek, echter minder gevoelig en ook bewerkelijker. De test wordt gebruikt indien de enkelvoudige tuberculinatie niet voldoende duidelijkheid geeft en indien vereist voor export. Er wordt zowel aviar als bovine antigeen gebruikt (A2000 en B2000). Het verschil in zwelling tussen de beide injectieplaatsen bepaalt de uitslag.

In de huidige Nederlandse situatie vindt er alleen nog monitoring plaats op de slachterijen naar de aanwezigheid van tuberculose. De routinematige tuberculinaties zijn al meerdere jaren afgeschaft. Mocht er tijdens deze monitoring aanwijzingen zijn dat er mogelijk tuberculosebesmetting op een bedrijf aanwezig is, dan wordt direct het *draaiboek* dat betrekking heeft op de ziekte rundertuberculose van kracht. Dit is mogelijk in twee gevallen, te weten:

1. Een verdenking bij de monitoring op het slachthuis en;
2. Een twijfelachtige of een positieve tuberculinatie.

Verder kunnen verdenkingen ontstaan bij:

- Exportonderzoeken
- Onderzoek op KI stations
- Traceringsonderzoeken als gevolg van een bestrijdingsactie.

Door het *draaiboek* te hanteren, wordt er op een uniforme wijze gehandeld bij een verdenking van rundertuberculose. Middels nader onderzoek te weten pathologisch, histopathologisch,

bacteriologisch onderzoek en tuberculaties wordt de gezondheidsstatus van het betreffende rund (runderen) of het betreffende beslag nader onderzocht. Aan de hand van deze uitslagen wordt het vervolg bepaald.

Door middel van het isoleren van de mycobacterium bovis-bacterie met behulp van microbiologisch onderzoek door het ID-Lelystad kan de diagnose tuberculose worden gesteld en zal het bedrijf dus besmet verklaard worden. Op basis van daaraan voorafgaand onderzoek, m.n. de toepassing van PCR techniek, kan al eerder met een hoge mate van zekerheid de diagnose worden gesteld en treedt de *bestrijdingsfase uit het draaiboek* in werking. De beslagen die uit epizoötiologisch oogpunt in verband kunnen worden gebracht met de besmetting, worden via tracering en screening opgespoord. De tracering van afvoer van het besmette bedrijf heeft in eerste instantie betrekking op de laatste 1,5 jaar. Bedrijven die in deze periode een rund van het besmette bedrijf hebben aangevoerd, worden verdacht verklaard. Voor deze bedrijven is de verdenkingsfase van kracht.

Het draaiboek is ingezet bij de bestrijding van tuberculose die van november 1999 tot medio 2000 plaatsvond. November 1999 werd op het slachthuis een koe verdacht van rundertuberculose toen bij slachting van het dier bleek dat het afwijkingen had. Op grond van een eerste onderzoek bij ID-Lelystad moest worden uitgegaan van tuberculose, nader onderzoek toonde de tuberculosebesmetting aan. Alle dieren op het bedrijf van oorsprong (148 runderen) werden geruimd, toen uit het vervolg onderzoek bleek dat ruim twee derde van dit beslag besmet was.

Het besmette bedrijf blijkt in dezelfde regio te liggen, als een bedrijf waarin 1995 een tbc besmetting is gevonden. De bron van deze uitbraak is nooit vastgesteld. Het is van groot belang ditmaal de bron van besmetting wel te vinden. Bij de tracering werd besloten om terug te gaan tot het jaar (1990) waarin de runderen voor het laatst getuberculineerd zijn. Bedrijven die runderen hadden ontvangen afkomstig van het besmette rundveebedrijf, werden door de RVV verdacht verklaard. Verdachte bedrijven mochten geen vee afvoeren zolang de status verdacht en daarmee de blokkade van bepaalde bedrijfsactiviteiten voortduurde. De melk kon afgevoerd worden naar de fabriek, waar het onder toezicht van de COKZ werd gepasteuriseerd.

De RVV voerde de bestrijding uit vanuit het crisiscentrum in Voorburg. Hier werden de activiteiten in het veld aangestuurd: praktiserende dierenartsen tuberculineerden en controleerden onder toezicht van regionale RVV-dierenartsen. Over het verloop van de uitbraak werd regelmatig basisoverleg gevoerd met het bedrijfsleven. Knelpunten werden in het basisoverleg besproken en indien mogelijk werden oplossingen gezocht. Aanwezigen bij dit overleg worden genoemd in bijlage I. Het overleg werd georganiseerd door de directie VVM van LNV en werd voorgezeten door de Chief Veterinary Officer.

Gedurende de bestrijding is er op 17 november door GLTO en LNV-Oost een voorlichtingsavond voor veehouders en omwonenden in Agelo georganiseerd. Op deze avond waren de RVV, GD, GLTO, ID-Lelystad en een vertegenwoordiger uit de humane gezondheidszorg aanwezig om vragen te beantwoorden.

Op 23 mei is er een bijeenkomst georganiseerd door VVM en LNV-Oost met deelname van RVV, GLTO en KNMvD. Hiervoor werden 25 veehouders en 11 dierenartsen uitgenodigd met als doel de tuberculose bestrijding te evalueren. De opkomst bedroeg 10 veehouders en 2 dierenartsen. De gesprekken zijn gevoerd met VVM, RVV, ID-Lelystad, GLTO, KNMvD.

Tevens zijn er vragenlijsten betrekking hebbend op de tbc bestrijding naar veehouders, dierenartsen en belangenorganisaties gestuurd. Van de 364 veehouders hebben er 164 gereageerd, van de 113 dierenartsen 76 en van de 14 belangenorganisaties 5. De ingezonden vragenformulieren, de aantekeningen van de gesprekken met veehouders en dierenartsen en de opmerkingen die in het basisoverleg zijn gemaakt zullen worden gebruikt bij het maken van de analyse van de tuberculosebestrijding. In de analyse zal het volgende worden opgenomen:

1. Het schetsen van een beeld van de bestrijding zoals deze door de veehouders en de dierenartsen is beleefd;
2. Te beoordelen in hoeverre het beeld van de uitvoering bij de veehouders en dierenartsen afwijkt van de beoogde uitvoering op basis van het draaiboek;
3. Hoe is de samenwerking tussen de verschillende groepen tijdens de bestrijding van tuberculose verlopen;

4. Te beoordelen in hoeverre de mondelinge reacties van veehouders en dierenartsen in overeenstemming zijn met de schriftelijke reacties;
5. Aanbevelingen te formuleren ten behoeve van de verbetering van de uitvoering van de bestrijding.

De analyse moet voor zover mogelijk een beeld opleveren van de bestrijding, zoals deze door de betrokken veehouders en dierenartsen is ervaren. Dit beeld berust op de respons van de veehouders en dierenartsen die de toegezonden formulieren hebben ingevuld en geretourneerd. Percentages in de tekst zeggen dan ook alleen iets over deze groep dierenartsen en veehouders. In hoeverre dat beeld representatief is voor alle betrokken veehouders en dierenartsen, is ter beoordeling.

De RVV voert voor hun eigen organisatie eveneens een evaluatie uit van de tuberculosebestrijding. Beide rapporten kunnen een bijdrage leveren aan de verbetering van de uitvoering van het bestrijdingsproces. In het najaar van 2000 is een overleg gepland met het bedrijfsleven over aanpassingen van het pakket van maatregelen en het operationele draaiboek voor de tuberculosebestrijding.

Tijdens de uitvoering van de bestrijding is de informatieverstrekking aan de veehouders verbeterd en mag worden verondersteld dat daarmee in meer of mindere mate tegemoet is gekomen aan de kritische geluiden daarover.

Daar waar in het vervolg van het rapport in de tekst sprake is van het draaiboek, betreft dit de oorspronkelijke versie van het draaiboek bestrijding tuberculose, zoals dit bestond ten tijde van de aanvang van de bestrijding in november '99. Gaande de uitvoering van de bestrijding zijn na verkregen goedkeuring van LNV / CVO wijzigingen aangebracht in de bestrijding en het betreffende onderdeel van het draaiboek.

1 Beeld van dierenartsen en veehouders van de bestrijding

In dit hoofdstuk zal een beeld worden geschetst van de uitvoering van de bestrijding, zoals deze door de veehouders en dierenartsen is beleefd. Dit beeld berust op de respons van de veehouders (45%) en dierenartsen (67%) die de toegezonden formulieren hebben ingevuld en geretourneerd. In paragraaf 1.1 zijn daarnaast ook de mondelinge reacties van 10 veehouders en 2 dierenartsen meegenomen.

In paragraaf 1.1 worden de mondelinge en de schriftelijke reacties van veehouders en dierenartsen vergeleken. In paragraaf 1.2 volgt het beeld van de dierenartsen en in 1.3 het beeld van de veehouders. Er zal in dit hoofdstuk met een korte weergave van de combinatie van gesprekken en vragenlijsten worden volstaan. In de bijlagen is een uitgebreide samenvatting van de antwoorden op de vragenlijsten terug te vinden. Hierbij zijn de vragen opgesplitst in gesloten (procedurele) vragen en open vragen.

1.1 Vergelijking van mondelinge en schriftelijke reacties

Er zijn naar 365 veehouders vragenlijsten gestuurd. Hierop werden 164 reacties verkregen. Er werden 113 vragenlijsten naar dierenartsen gestuurd, waarop 76 reacties zijn ontvangen.

De gesprekken zijn na de bestrijding gevoerd. Er waren hiervoor in totaal 25 veehouders en 11 dierenartsen uitgenodigd voor drie afzonderlijke sessies. De totale opkomst bedroeg 10 veehouders van 8 bedrijven en 2 dierenartsen.

De gesprekken die gevoerd zijn met de veeartsen en veehouders geven in grote lijnen dezelfde kritiekpunten aan als de vragenlijsten. De verschillen die toch waar te nemen zijn betreffen het volgende:

- De kritieken zijn meer toegesneden op individuele zaken, de algemene lijn daarentegen is hetzelfde. Alleen is de algemene lijn moeilijker te destilleren uit deze gesprekken, omdat er simpelweg minder reacties zijn dan bij de vragenlijsten.
- Het lijkt of de mensen die deelgenomen hebben aan de gesprekken, beter geïnformeerd zijn betreffende de te volgen maatregelen en consequenties en de regelingen eromheen.

Samenvattend, het overgrote deel van de reacties in de gesprekken komt dus overeen met de reacties in de vragenlijsten. Sommige reacties gaan alleen specifieker in op de stof en getuigen van meer kennis van zaken.

1.2 Beeld dierenartsen

Het aandeel van de dierenartsen in de bestrijding bestaat uit het uitvoeren van tuberculinaties. Bij verdachte dieren zijn enkele ook betrokken geweest bij het afnemen van bloed. De dierenartsen is in het kader van de evaluatie een vragenlijst toegestuurd. Hierin stonden in totaal negen inhoudelijke vragen. Daarna werd ze de mogelijkheid geboden opmerkingen of suggesties ter verbetering van de bestrijding te doen. Er zijn in totaal 113 dierenartsen aangeschreven, hiervan heeft twee derde (67%) gereageerd.

Van de dierenartsen was 12% niet geïnformeerd over de tuberculose uitbraak. De anderen wel en dan vaak via meerdere bronnen. Uit deze groep kwam naar voren dat de informatie meestal eerst door de media (krant, televisie, internet, etc), collega's of de veehouder werd verkregen en dat vervolgens de officiële instantie (de RVV) contact opnam. Doordat de GD in het verleden de met de uitvoering belaste organisatie was, was de GD ook een belangrijke informatieverstrekker. De veehouder en collega's werden meestal via de telefoon of persoonlijk contact geïnformeerd. Door de RVV werd als eerste met behulp van de telefoon contact gezocht en daarna volgde een brief of er werd slechts van één van beide manieren gebruik gemaakt.

Van de ingezette dierenartsen had 5% geen besmet of verdacht bedrijf binnen hun praktijk. Verder was de taak of activiteit die van de dierenartsen werd gevraagd voor 95% van de dierenartsen duidelijk. Klachten waren er over de brief met de toelichting op de maatregelen, pas één of twee dagen van tevoren kwam deze bij de dierenarts aan. Als tweede klacht was er het gegeven dat er niet vermeld was dat de meeste dieren losliepen en er onduidelijkheid was met betrekking tot wie de arbeid hiervoor moest leveren, de veehouder of de dierenarts. Hierdoor kon het voorkomen dat dierenartsen extra tijd of personeel in moesten zetten om de dieren te vangen, terwijl dit de taak is van de veehouders. Deze waren daar echter lang niet altijd van op de hoogte.

Alle reagerende dierenartsen waren betrokken bij de tuberculaties. Hierbij zijn praktisch alle dierenartsen (95%) begeleid door de RVV. De volgende kritiekpunten op de begeleiding moeten genoemd worden. De begeleiding door alleen een schriftelijk toegestuurd formulier wordt door sommige dierenartsen als uiterst minimaal gezien. Verder wensen andere nog te vermelden dat de taak voor de RVV medewerker bij toezicht houden bleef en dus in hun ogen weinig inhoud. De begeleiding van de RVV medewerker was in een aantal gevallen minimaal door gebrek aan kennis van de bepalingen in het draaiboek tuberculose.

Van de dierenartsen is zijn er 5 betrokken geweest bij het bloed afnemen. Hierover zijn verder geen klachten gemeld.

Van de dierenartsen denkt 42% bij een nieuwe bestrijding een effectievere rol te kunnen spelen. Hoe ze deze rol dan zien, beantwoorden de dierenartsen met de stelling dat zij goed zouden kunnen functioneren als intermediair tussen de RVV en de veehouders, met belangrijkste taak het informeren van de veehouder. De dierenartsen werden nu op dit veld buitenspel gezet. Ze werden continu vragen gesteld met betrekking tot de bestrijding, maar de informatieverstrekking vanuit de RVV vond uiterst traag plaats en er was niet één duidelijk aanspreekpunt. Hierdoor was er sprake van veel onzekerheid bij veehouders en dierenartsen.

Van alle dierenartsen is 42% niet tevreden over de samenwerking met de RVV en veehouder. Deze ontevredenheid komt voornamelijk voort uit een slecht communicatieve relatie tussen deze dierenartsen en de RVV en gedeeltelijk door de houding van de veehouder. De volgende punten worden hierbij aangedragen:

- Veel klachten gaan over de vergoeding, die plaatsvindt voor werk dat acuut uitgevoerd moet worden. Vaak werd er slechts een klein deel van de gemaakte kosten uitgekeerd, dit gebeurde daarnaast over het algemeen te traag. Tijdens de uitvoering van de bestrijding vonden in het uit te betalen bedrag ook nog eens veranderingen plaats;
- Er was vaak onduidelijkheid ook bij RVV medewerkers over wat bepalingen uit het draaiboek betekende voor praktijksituaties, er wordt gesproken over weinig communicatie tussen medewerkers van RVV in het crisiscentrum en medewerkers van de RVV in het veld;
- Het was meestal niet duidelijk wie verantwoordelijk was en er was geen duidelijk aanspreekpunt;
- De veehouders zijn onvoldoende voorbereid door de RVV, in sommige gevallen moesten de dieren nog gevangen worden wat extra tijd en kosten met zich meebracht. Dierenartsen werden hiervan ook niet op de hoogte gesteld;
- De RVV was niet op de hoogte van de structuur in de kalverhouderij, met name de huisvesting;
- Soms was er nogal wat overredingskracht nodig om de medewerking van de veehouder te krijgen, zodat er met het werk begonnen kon worden.

Door de dierenartsen worden opmerkingen of suggesties gegeven ter verbetering van de bestrijding. Daarvan volgt hieronder een samenvatting:

- Betere en snellere vergoeding voor geleverde arbeid. De dierenartsenpraktijk moet gezien worden als extern bedrijf waarvan diensten ingekocht worden en niet als een uitbreiding van de RVV. De betaling wordt nu vastgesteld door de RVV en deze wordt vaak niet als kostendekkend ervaren. Afspraken over assistentie van de practicus bij tuberculaties moeten in goed overleg gemaakt worden. Bestaande afspraken kunnen voorrang hebben.
- Als de dierenarts beter wordt ingelicht wat betreft de regelgeving rond een uitbraak kan deze zijn rol als voorlichter en deskundige beter tot zijn recht laten komen.

- Sommige dierenartsen zouden verder graag zien dat ze de verantwoordelijkheid bij tuberculineren in handen krijgen en niet eerst hoeven te wachten op een collega van de RVV. De achterliggende gedachte is, dat de RVV medewerker toch niet veel activiteiten hoeft te verrichten.
- Een verbetering van de berichtgeving, naar zowel de dierenartsenpraktijk (DAP) als naar de veehouder zou op zijn plaats zijn. Bijvoorbeeld over de fax, naar eigen zeggen heeft elke DAP er één. Bij de hier besproken uitbraak werden veehouders vaak nog eerder geïnformeerd dan de dierenarts.
- De RVV medewerkers op de praktijklocaties moeten beter geïnstrueerd worden.
- Als er een fonds was waaruit eventuele schade voor de boer vergoed kan worden, zou dit zeker tot een betere medewerking van de boer leiden en zeker tot een prettigere stemming tijdens het uitvoeren van de maatregelen.
- De veehouder kan beter ingelicht worden over de noodzaak van medewerking en over de wettelijke verplichting om de dieren zo te fixeren dat de dierenartsen hun werk kunnen doen. Dit is de taak van de RVV.

1.3 Beeld veehouders

Voor de veehouders had de bestrijding verschillende gevolgen. Bedrijven werden geblokkeerd, er vonden tuberculinasies plaats en verdachte dieren werden afgevoerd voor verder onderzoek, overgenomen dieren werden vergoed. De veehouders is in het kader van de evaluatie een vragenlijst toegestuurd. Hierin stonden in totaal dertien inhoudelijke vragen en aan het einde werd de veehouders de mogelijkheid geboden opmerkingen of suggesties ter verbetering van de bestrijding te doen. Er zijn in totaal 365 veehouders aangeschreven. Hiervan heeft 45% gereageerd.

Eén derde (34%) van de veehouders zegt van tevoren niet geïnformeerd te zijn over de te nemen maatregelen. Van de veehouders waarbij dit wel is gebeurd is het grootste deel (51%) geïnformeerd door de RVV. Andere instanties die hierbij ook genoemd worden zijn de LTO, de dierenartsen, de GD en Alpuro.

Voor veel van de veehouders (40%) was het niet duidelijk welke maatregelen zouden worden uitgevoerd op hun bedrijf. Of de informatie over de te nemen maatregelen voldoende was moet weer 40% ontkennen. Aanvullingen waaraan behoefte bestaat zijn onder andere:

- Meer informatie bij het eerste contact, dat meestal plaatsvond via de telefoon. De informatie die tijdens het eerste contact werd gegeven, was onvolledig, onduidelijk en alarmerend. De benodigde informatie volgde pas één tot enkele weken na het telefoongesprek in een brief of werd pas bij het bezoek van de RVV verkregen. Tot die tijd verbleef de veehouder in het ongewisse. Dit wordt door de veehouders als onacceptabel gezien. Er is dus behoefte aan een snellere informatievoorziening.
- Meer duidelijke en éénduidige informatie. Het kwam nogal eens voor dat de RVV beambten in het veld andere informatie doorgaven dan de RVV beambten in het Crisiscentrum in Voorburg. Als er een duidelijk schriftelijk protocol wordt verstrekt is dit probleem verholpen.
- Informatie over de maatregelen die getroffen moeten worden in specifieke situaties, zoals bijvoorbeeld informatie met betrekking tot de afvoer van dieren en informatie over het besmettingsgevaar voor de mens.
- Eerder melden van de komende maatregelen, hierbij ook informatie meegeven betreffende werkwijze, benodigde tijd, mogelijke kosten en wie voor de kosten opdraait.
- Het verschil tussen screening en tracering duidelijker weergeven in de voorlichting.

De meeste veehouders (59%) hebben via de telefoon vernomen dat hun bedrijf verdacht was en een aantal (33%) van hun kregen soms nog een schriftelijke bevestiging. Andere veehouders (13%) kregen een brief. Enkele veehouders (10%) werden persoonlijk benaderd door de RVV, de dierenarts of LTO. Sommige veehouders zijn via meerdere wegen benaderd.

Van de betrokken veehouders vernam 36% via de telefoon welke maatregelen op het bedrijf zouden worden uitgevoerd, 25% vernam dit via een brief, 20% door de telefoon en brief en 15%

door een persoonlijk mededeling. Bij de persoonlijke mededelingen worden de dierenarts, de GD, de RVV en de LTO genoemd.

De resultaten van de tuberculaties werden voornamelijk via een brief (26%) medegedeeld. Verder vernam 16% deze resultaten via de telefoon, 26% via de telefoon en brief en 24% vernam dit via een persoonlijke mededeling. De persoonlijke mededelingen werden gedaan door de dierenartsen of de RVV medewerkers.

Bij 48% van de 164 veehouders die de vragenlijst geretourneerd hebben, zijn als gevolg van een positieve / twijfelachtige uitslag van de twee voorafgaande tuberculaties dieren door de RVV overgenomen. ID-Lelystad heeft onderzoek verricht naar de aanwezigheid van tuberculose bij afgevoerde dieren. Het resultaat van dit onderzoek is vooral vernomen over de telefoon (35%), via een brief (21%) of eerst via telefoon en later nog bevestigd in een brief (23%). Daarnaast heeft 8% van de veehouders het resultaat vernomen via een persoonlijke mededeling en heeft 10% van de veehouders géén bericht van de resultaten ontvangen.

Bij veehouders waar tuberculaties zijn uitgevoerd is 30% niet tevreden met de uitvoering van de tuberculaties. De belangrijkste opmerkingen van deze groep veehouders staan hieronder samengevat:

- De veehouders werden slecht geïnformeerd met betrekking tot verschillende zaken zoals: wanneer wordt er getuberculineerd, wat is de taak van de boer, wat zijn de gevolgen voor de bedrijfsvoering, hoe lang gaat het duren, etc.
- De meeste veehouders leverden de benodigde arbeid (o.a. het vangen van de dieren), maar kregen in tegenstelling tot de dierenarts niets vergoed. Ook andere mogelijke kostenposten werden niet vergoed.
- De tuberculaties waren moeilijk en gevaarlijk bij vleesvee en stieren en zijn daarom meestal ook niet uitgevoerd bij deze dieren.
- Sommige veehouders vragen zich af waarom een hele stal getuberculineerd moet worden, terwijl er maar één verdacht dier aanwezig is op een afdeling en er geen gevaar is geweest voor de andere dieren.
- Het ontbrak de uitvoerenden (RVV, dierenartsen, etc) aan de kennis die nodig is bij een massale tuberculatie.
- Er waren veehouders die klachten hadden over het niet adequaat bloed afnemen door RVV medewerkers bij runderen. Bij het bloed afnemen was slechts één enkele practicus betrokken.

Bij 48% van de veehouders zijn dieren overgenomen. De vergoeding die hier tegenoverstond werd bepaald aan de hand van een taxatie. Veertig procent van de in aanmerking komende veehouders was tevreden met de procedure van de taxatie. Door 46% van de in aanmerking komende veehouders is de vraag onbeantwoord gelaten of is er nvt ingevuld. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de veehouder niet de eigenaar van de dieren is en hierdoor niks met de taxatie van doen heeft (zoals bij een contractmester het geval is). Van de veehouders (14%) die ontevreden waren met de procedure zijn de belangrijkste klachten:

- Er wordt te weinig vergoed en het duurt erg lang voordat het geld overgemaakt wordt.
- Er is geen inbreng mogelijk in de taxatieprocedure.
- Er zijn verschillen tussen individuele taxateurs.
- De dieren die overgenomen werden moesten meestal een te lange tijd op het bedrijf blijven, voordat afvoer plaats vond. Er zat dus een te lange tijd tussen het bekend worden van de uitslag van tuberculatie en het afvoeren van de dieren.

Een deel van de veehouders (46%) vindt de informatieverschaffing voldoende, 31% vindt het onvoldoende en 23% heeft zich er niet over uitgelaten. De veehouders die de informatie onvoldoende vinden hebben de volgende suggesties: Eerder in het proces (bijv één tot twee dagen na bekend worden van de verdacht status van het bedrijf) éénduidige informatie over de mogelijke gevolgen van de verdacht status en andere technische aspecten van de procedures beschreven in het draaiboek tbc, oftewel hoe en wat er gaat gebeuren en op welk moment. Indien mogelijk zouden veehouders het gehele draaiboek willen krijgen.

Ongeveer de helft van de veehouders (58%) is tevreden met het kennisniveau van de RVV'ers. Toch heeft een aanzienlijk deel (29%) van de veehouders een aantal relevante punten voor verbetering naar voren gebracht. De punten zijn als volgt:

- RVV beamten moeten de veehouder beter kunnen informeren, ook over de laatste ontwikkelingen.
 - Ze moeten begrip hebben voor de situatie van een boerengezinsbedrijf en de impact (zowel technisch als sociaal) die de ingevoerde tbc maatregelen hierop hebben.
 - RVV-veld en RVV-centraal moeten overeenstemmende informatie verstrekken.
- Daarnaast heeft 13% van de veehouders de vraag over het kennisniveau van de RVV'er onbeantwoord gelaten.

Meer dan de helft van de veehouders (70%) is tevreden over de samenwerking van de RVV met de practicus. Een klein deel (16%) had over deze samenwerking nog wat opmerkingen. Dit ging voornamelijk over het feit dat de dierenarts beter geïnformeerd moet zijn en dat de RVV hiervoor verantwoordelijk is. Er moet door deze partijen dus beter onderling gecommuniceerd worden. Wat hier nog aan toegevoegd moet worden is, dat de RVV nogal eens verzuimde op tijd op een afspraak te komen, de houding van de RVV'ers voor verbetering vatbaar is en dat de RVV moeilijk te bereiken was en al helemaal niet buiten kantooruren. Voor de volledigheid wordt gemeld dat 13% van de veehouders de vraag onbeantwoord heeft gelaten.

Van de veehouders is 9% van plan zijn bedrijfsvoering aan te passen als gevolg van deze tuberculose uitbraak. Hierbij wordt vooral gedacht aan het voorzichtiger zijn met de aanvoer van dieren op het bedrijf.

De veehouders geven opmerkingen of suggesties ter verbetering van de bestrijding. Hieronder wordt een korte samenvatting gegeven van deze mogelijke aanpassingen:

- Beter informeren van alle betrokkenen (veehouders, dierenartsen en RVV'ers).
- Bij besmetting de directe omgeving onmiddellijk informeren en bij een besmetting met een zoönose direct de omwonende informeren met betrekking tot het persoonlijke gevaar.
- De door de veehouder gemaakte kosten vergoeden, als voorbeeld werd bij het gesprek met de veehouders en dierenartsen de uitbraak van de varkenspest gegeven. De RVV heeft toen de dieren gevangen en de kosten niet in rekening van de veehouder gebracht.
- Er moet een betere regeling komen voor overtollig vee van een bedrijf dat 'op slot' zit, het moet mogelijk zijn tijdig en onvertraagd vee af te voeren, ook als daar een ontheffing voor nodig is. Dit duurt nu veel te lang en is te omslachtig, waardoor de logistiek van het bedrijf totaal ontregeld wordt, dit is met name van belang voor de vleesveebedrijven.
- Na het bekend worden dat het bedrijf besmet is, wordt het tuberculose-vrij status direct geschorst, maar terugdraaiing hiervan na opheffing van de verdachtstatus duurt veel te lang.
- Draaiboek moet zo opgesteld worden, dat men er in de praktijk ook mee uit de voeten kan.
- Meer grenscontroles en meer steekproeven van de binnenlandse populatie.
- Verbetering van de klantgerichtheid en klantvriendelijkheid van de RVV.
- In het draaiboek een onderscheid maken tussen melkvee- en vleesveebedrijven. Vleesveebedrijven hebben namelijk specifieke problemen ten aanzien van het tuberculineren en kritische (geplande) afleveringsprocedures. Bij grote vleesveebedrijven (stierenmesters) moet een bijzonder aandachtspunt komen voor de veiligheid van de mensen.
- Crisisoefening in 'vredestijd'. Er heerst namelijk de indruk, dat de snelheid van handelen zodanig laag was, dat er vraagtekens werden gesteld bij de bestrijding van snel verspreidende dierziekten zoals mond en klauwzeer (tuberculose is een traag verspreidende ziekte).

2 Tuberculosebestrijding vergeleken met het draaiboek

In dit hoofdstuk zal worden beschreven in hoeverre het beeld van de uitvoering bij de dierenartsen en de veehouders afwijkt van de beoogde uitvoering op basis van het draaiboek. Dit beeld berust op de respons van de veehouders (45%) en dierenartsen (67%) die de toegezonden formulieren hebben ingevuld en geretourneerd. Daarnaast is ook gebruik gemaakt van aantekeningen van de gesprekken met veehouders en dierenartsen en opmerkingen uit verslagen van het basisoverleg. In paragraaf 2.1 wordt het beeld van de uitvoering van de dierenartsen vergeleken met de beoogde uitvoering (draaiboek) en in paragraaf 2.2 het beeld van de veehouder.

2.1 Ervaringen van de dierenartsen tijdens de uitvoering van de bestrijding vergeleken met het draaiboek

2.1.1 Berichtgeving aan onder andere dierenartsen

In het draaiboek van tuberculose staat onder de verdenkingsfase dat de practicus door de crisismanager geïnformeerd wordt. Er staat niet specifiek in of de crisismanager persoonlijk informeert of dat hij een afgevaardigde dit laat doen. Ook is niet vermeld op welke wijze (telefonisch / brief etc.) geïnformeerd dient te worden. Tijdens de huidige bestrijding blijkt dat dierenartsen wel geïnformeerd zijn, alleen verschilt de informatiebron. Een deel van de dierenartsen (43%) is rechtstreeks door de RVV (crisismanager) geïnformeerd. Daarnaast kwam de informatie van de Gezondheidsdienst voor Dieren, veehouders en tevens via pers / media. De wijze waarop geïnformeerd werd was hoofdzakelijk via brief of telefoon en soms via beide. In de verdachtfase wordt de practicus niet op de hoogte gesteld van resultaten. Dit komt overeen met het draaiboek. Wordt de verdachtfase opgeheven, dan wordt de practicus hier niet officieel van op de hoogte gesteld (het staat niet in het draaiboek). Wordt het bedrijf besmet verklaard, dan wordt de practicus net als bij de verdachtfase door de crisismanager op de hoogte gesteld. Bij het opheffen van de besmetfase wordt dit niet specifiek gemeld aan de practicus. Wel staat er in het draaiboek dat de practicus door de crisismanager op de hoogte wordt gehouden van de voortgang van het proces.

Wanneer er een verdenking is van tuberculosebesmetting op een rundveebedrijf, dan is een van de taken van de crisismanager de GD te verzoeken het betreffende bedrijf in het I&R systeem te blokkeren. De GD stuurt een fax ter bevestiging van de blokkering. In de praktijk bleek echter dat verdachte bedrijven nog steeds dieren in het I&R systeem konden aanmelden voor afvoer.

Tijdens de bestrijding van tuberculose werden door de RVV, praktiserende dierenartsen ingezet. Bijna alle bij de bestrijding betrokken dierenartsen hadden een verdacht/besmet bedrijf in hun praktijk. Voor het overgrote deel van de dierenartsen (95%) was het duidelijk wat van hen verwacht werd. Wel vonden sommige dat de informatie van de RVV erg laat kwam en was de taakverdeling binnen het specialistenteam niet duidelijk. Bij bijna alle dierenartsen bestaat er een duidelijk behoefte aan een uitgebreidere informatie van de gehele tuberculosebestrijding. Een informatie avond voor dierenartsen ontbrak. In het geval van vragen richting RVV, was de RVV moeilijk bereikbaar. Vaak werd men doorverbonden van de ene persoon naar de andere. Ook werd er geen éénduidige informatie gegeven vanuit de RVV, er was duidelijk verschil in informatie vanuit het crisiscentrum en het veld.

2.1.2 Financiële afhandeling dierenartsen

In het draaiboek wordt alleen vermeld dat indien de RVV een beroep doet op een practicus, de financiële afhandeling via de crisismanager zal lopen. Er zijn van tevoren geen concrete afspraken gemaakt over de hoogte van de vergoeding. Ten tijde van de tuberculose was er zelfs zeer weinig bekend over de tarieven. In het begin van de

bestrijding kregen de dierenartsen nog per uur betaald, later is dit teruggedraaid naar een vast bedrag per dier.

2.1.3 Eerste bezoek van het specialistenteam

In het draaiboek staat dat een specialistenteam het verdachte bedrijf bezoekt. De practicus en de veehouder van het betreffende bedrijf worden van tevoren op de hoogte gesteld van het bezoek. Het specialistenteam wordt samengesteld door de crisismanager. In dit geval bestond het uit een practicus en een RVV medewerker. Tijdens het eerste bezoek beoordeelt het team de mogelijke klinische verschijnselen, wordt het bedrijf geïnventariseerd en vindt de eerste traceringsplaats. Mondeling wordt het bedrijf door het team verdacht verklaard en de tbc vrij verklaring wordt ingetrokken. Later tuberculineert het team de runderen. Het is niet duidelijk of dit eerste bezoek in de praktijk tijdens de bestrijding ook altijd heeft plaatsgevonden. Het is in ieder geval niet uit de vragenlijsten, de gesprekken en verdere verslagen te halen.

2.1.4 Tuberculatie

Alle benaderde dierenartsen zijn betrokken bij de tuberculaties en zijn daarbij allemaal door een RVV medewerker begeleid. Dit komt overeen met draaiboek, waarin staat dat de practicus de tuberculaties uitvoert onder toezicht van de RVV medewerker. Informatie over hoe een tuberculatie uitgevoerd dient te worden staat in het draaiboek. In de praktijk wordt de informatie die dient als instructie, door de dierenartsen zeer summier gevonden.

Taakverdeling tijdens tuberculatie

In het draaiboek wordt een gedeelte van de taakverdeling weergegeven. In het deel van de verdenkingsfase staat alleen dat het specialistenteam de tuberculatie uitvoert. In het deel van de besmetfase staat dat de RVV medewerker de administratie verzorgt en de volledigheid van de monsters bewaakt aan de hand van een nieuwe I&R stallijst (door schrijffouten soms erg veel tijdsverlies). Verder zorgt de RVV medewerker voor een verdere afhandeling van de resultaten. De crisismanager bewaakt volgens het draaiboek de termijnen van de tuberculaties en zorgt dat deze worden uitgevoerd. In het draaiboek staat de taak van de veehouder niet omschreven. Wel staat er dat de veehouder van de crisismanager bij verdenking van zijn bedrijf een brief krijgt met een begeleidend schrijven, waarin staat welke maatregelen de crisismanager noodzakelijk acht.

Tijdens de bestrijding bestond over de taakverdeling (van dierenarts, veehouder, RVV medewerker) veel onduidelijkheid. De RVV medewerker bleek niet altijd even goed te zijn geïnstrueerd (op de hoogte van de inhoud van het draaiboek) en er ontbrak ter plekke een duidelijk protocol.

Er was onduidelijkheid over wie de tuberculine mee moest brengen. In het draaiboek staat dat de tuberculine geleverd wordt door ID Lelystad, maar niet wie de tuberculine mee moet nemen naar het veehouderijbedrijf. Tijdens de tuberculaties was het ook niet altijd even duidelijk wie de administratie bij moest houden en wie bij moest houden wanneer de tweede tuberculatie plaats moest vinden. Onduidelijk was ook dat de veehouder de dieren moest vangen en fixeren. In een aantal gevallen was de dierenarts genoodzaakt extra collega's in te schakelen.

Tuberculineren / procedure

Tijdens de bestrijding waren er erg veel onduidelijkheden over het tuberculineren. Het begon al bij welke methode van tuberculineren gebruikt moet worden. In het draaiboek staan twee methoden van tuberculineren vermeld, maar daarbij staat niet wanneer welke methode tijdens de bestrijding gebruikt wordt. Verder was het gedurende de bestrijding onduidelijk wanneer er één keer dan wel twee keer getuberculineerd moest worden. De aanwezige hoeveelheid tuberculine kwam niet altijd overeen met de te tuberculineren dieren (foute inschatting). Ook was niet altijd even duidelijk welke dieren (veehouderijsysteem) getuberculineerd moesten worden. In het draaiboek wordt hier niet nader op ingegaan.

Tuberculineren van stieren

Een ander praktische probleem was het tuberculineren van stieren. In het draaiboek wordt niets gezegd over het tuberculineren van niet te benaderende dieren. In een aantal gevallen was het te gevaarlijk en werden de stieren in eerste instantie niet getuberculineerd.

Later is in het basisoverleg besloten dat stieren afkomstig van het eerst besmette bedrijf (bron) altijd moeten worden onderzocht d.m.v. tuberculinaties. Hebben deze stieren een negatieve uitslag, dan kunnen overige stieren afgemest worden en geslacht, mits er een uitgebreide post mortem keuring plaats vindt. Hebben deze stieren een positieve uitslag, dan worden ze overgenomen en onderzocht door ID Lelystad. Bij een positieve uitslag van ID Lelystad moeten alle overige dieren van het bedrijf getuberculineerd worden (evt. m.b.v. sedatie). Is de uitslag bij ID Lelystad negatief, dan kunnen de overige dieren afgemest worden en geslacht, mits er een uitgebreide post mortem keuring plaats vindt.

Het kan voorkomen dat stieren van het besmette bedrijf niet meer aanwezig zijn. In dat geval worden overige dieren afgemest en onderzocht met een uitgebreide postmortem keuring.

Tuberculineren / onderscheid in bedrijfstypen

In het draaiboek is verder geen onderscheid gemaakt in de verschillende bedrijfstypen. In het basis overleg (na advies van veterinaire epidemiologen) is besloten de mestkalverbedrijven en vleesstierenbedrijven (contactbedrijven) van het eerst besmette bedrijf als volgt te tuberculineren.

Voor alle hieronder genoemde mogelijkheden geldt dat dit geen standaardregels zijn, maar de te nemen maatregelen zijn afhankelijk van de specifieke bedrijfssituatie. De opmerking "afhankelijk van de specifieke bedrijfssituatie" creëerde onduidelijkheid bij het specialistenteam en de veehouder. In sommige gevallen leek het een soort vrijbrief om te doen wat men wilde.

All in en all out systeem:

Kalf afkomstig van het besmette bedrijf nog aanwezig.

- Kalf van besmette bedrijf onmiddellijk tuberculineren.
- Kalveren uit dezelfde afdelingen dienen minimaal 60 dagen na de aanvoerdatum van het besmette kalf te worden getuberculineerd.
- Na 60 dagen worden de dieren voor de tweede keer getuberculineerd, tenzij het contactdier al langer dan 4 maanden op het bedrijf aanwezig was.
- Zijn alle testen negatief dan wordt het hele bedrijf vrijgegeven.
- Als aangevoerde kalf positief op de test reageert, dan wordt het overgenomen voor onderzoek door ID Lelystad. Afhankelijk van de uitslag zal bepaald worden hoe dit bedrijf verder wordt onderzocht.

Goedkeuring van de CVO voor afvoer kalveren

- Alle runderen die niet behoren tot de gesloten afdeling waar het aangevoerde rund is geplaatst kunnen worden afgevoerd;
 - onder toezicht en na toestemming van de RVV
 - op de af te voeren runderen een uitgebreide post-mortem keuring plaats vindt.
- Runderen die behoren tot de gesloten afdeling waar het aangevoerde rund is geplaatst, kunnen alleen voor de slacht worden afgevoerd als naast de hiervoor aangegeven voorwaarden bovendien het betreffende rund negatief heeft gereageerd op de tuberculinaties.

Indien het kalf van het besmette bedrijf in de vorige ronde aanwezig is geweest is het volgende advies:

- 1x tuberculineren van kalveren op de afdeling waar het betreffende dier heeft gestaan. Negatief dan hele bedrijf vrij verklaren. Goedkeuring van de CVO voor afvoer kalveren
- Kalveren die niet op de afdeling van het "besmette kalf" stonden kunnen afgevoerd worden voor uitsluitend de slacht en het karkas moet een uitgebreide post mortem keuring ondergaan.

Kalf van het besmette bedrijf al langer afwezig.

- Geen tuberculinaties meer nodig.

Rondmest systeem

Kalf van eerst besmette bedrijf nog aanwezig.

- Aangevoerde kalf van besmette bedrijf onmiddellijk tuberculineren. Overige runderen dienen minimaal 60 dagen na de aanvoerdatum van het besmette kalf te worden getuberculineerd. Na 60 dagen worden de dieren voor de tweede keer getuberculineerd, tenzij het contactdier al langer dan 4 maanden op het bedrijf aanwezig was. Alle testen negatief dan hele bedrijf vrij verklaard.
- Als aangevoerde kalf positief op de test reageert, dan wordt het overgenomen voor onderzoek door ID Lelystad. Afhankelijk van de uitslag zal bepaald worden hoe dit bedrijf verder wordt onderzocht.

Kalf van het besmette bedrijf in de vorige ronde aanwezig:

- Alle dieren tuberculineren die op de afdeling staan waar het betreffende contactkalf heeft gestaan.
- Alle dieren die contact met het betreffende contactkalf kunnen hebben gehad tuberculineren. Alle testen negatief dan hele bedrijf vrij verklaard.

Goedkeuring van de CVO voor afvoer kalveren

- Kalveren die geen contact kunnen hebben gehad met het van het besmette bedrijf afkomstige kalf, kunnen afgevoerd worden voor uitsluitend de slacht en het karkas moet een uitgebreide post mortem keuring ondergaan.

Kalf van het besmette bedrijf al langer afwezig.

- Alleen de runderen tuberculineren die contact hebben gehad met het betreffende contactkalf. Test negatief hele bedrijf vrij verklaard.

2.1.5 Tuberculatie onderzoek op contact-contact bedrijven

Onder de bedrijven (contact bedrijven) die gevonden zijn door de tracersing van het bedrijf uit Agelo (uitbraak) bevonden zich nieuwe besmet beschouwde bedrijven. Rond de nieuwe positieve bedrijven is in één geval screening ingesteld. Van deze bedrijven is wel tracersing van de afgevoerde dieren (neerwaarts) uitgevoerd. De tracersing op de contact bedrijven ging terug tot het moment dat het rund van het bedrijf uit Agelo werd aangevoerd. De door deze tracersing opgespoorde bedrijven zijn de contact-contact bedrijven.

Het draaiboek is zo opgesteld dat bij een contact-contact bedrijf net als bij een contactbedrijf het draaiboek verdenkingsfase van kracht wordt. Dit draaiboek werd in het geval van een contact-contact bedrijf niet helemaal doorlopen. Dit in overeenstemming met de daarover gemaakte afspraken tussen CVO/VVM met de RVV.

Het tuberculatie onderzoek op contact-contact bedrijven is als volgt vastgesteld. Het aangevoerde rund afkomstig van een contactbedrijf wordt direct getuberculineerd. Alle overige op het contact-contact bedrijf aanwezige runderen worden minimaal 60 dagen na de aanvoerdatum van het contact dier getuberculineerd. Reageert het contact rund negatief op de eerste tuberculatie, dan zal enkel nog het contact rund voor een tweede maal getuberculineerd worden. Voorwaarde is dat het dier nog geen vier maanden op het bedrijf aanwezig was ten tijde van de eerste tuberculatie. De overige runderen die twijfelachtig / positief gereageerd hebben op de eerste tuberculatie zullen onderzocht worden door middel van een VZ tuberculatie. Het bedrijf wordt vrijgegeven als alle uitslagen negatief zijn. Wijzig de situatie op het contactbedrijf in negatieve zin, dan veranderen ook de maatregelen voor het contact-contact bedrijf.

2.1.6 Verwarring rond begrippen tijdens de bestrijding

In het draaiboek worden de begrippen verdacht bedrijf en besmet bedrijf beschreven, het begrip besmet beschouwd bedrijf komt niet in het draaiboek voor. Bij de bestrijding werd ook het begrip besmet beschouwd bedrijf gebruikt. Tijdens het basisoverleg is dit begrip beschreven als; dieren die positief hebben gereageerd op tuberculatie (of een positieve slachthuisbevinding) en die daarna door het ID-Lelystad verder onderzocht zijn d.m.v. PCR, Ziehl-Neelsen, histopathologisch, onderzoek en op basis daarvan als positief voor Mycobacterium bovis moesten worden aangemerkt.

Maatregelen die tijdens de bestrijding genomen worden bij een besmet beschouwd bedrijf komen overeen met maatregelen van een besmet bedrijf.

2.1.7 Afvoer van melk van een verdacht bedrijf

In het draaiboek staat dat melk van verdachte bedrijven gepasteuriseerd moet worden. De RVV moet hier op toe zien. In het basisverslag staat dat alle verdachte bedrijven gemeld zijn bij het COKZ. Juridisch gezien is het niet mogelijk de namen van de bedrijven door te geven aan de zuivelfabrieken. Het COKZ informeerde de betreffende zuivelonderneming over de gewijzigde status van een melkveebedrijf. Het productschap voor Zuivel laat weten dat de invulling van toezicht helder moet zijn. Wel of niet vernietigen / pasteuriseren van melk was tijdens de bestrijding niet altijd volledig helder. Als punt van aandacht wordt door het COKZ en het NZO het informeren van betreffende zuivelondernemingen genoemd. Verder wil de NZO in een vroeger stadium op de hoogte gesteld worden van de bestrijdingsaanpak van de overheid. Melkveehouders willen op tijd geïnformeerd worden wat er met hun melk gaat gebeuren, dit i.v.m. het evt. verlesen van hun melkquotum. Gedestrueerde melk wordt namelijk niet aan de melkfabriek geleverd en dus niet aan het melkquotum toegevoegd.

2.1.8 Afvoer van dieren van een verdacht bedrijf

In het draaiboek staat geen procedure beschreven voor de afvoer van dieren van verdachte bedrijven. Het enige dat vast staat is dat een verdacht bedrijf geblokkeerd is en dat er zonder de toestemming van de crisismanager geen dieren mogen worden afgevoerd.

In het begin van de bestrijding is door de RVV gesteld dat afvoer op dat moment geen prioriteit had en er voorrang werd gegeven aan tuberculatie.

Gaandeweg de bestrijding werd de noodzaak van afvoer groter. De CVO heeft tenslotte toestemming gegeven melkrunderen af te voeren onder bepaalde voorwaarden. Het hele bedrijf moet getuberculineerd zijn en de af te voeren dieren moeten negatief hebben gereageerd. De karkassen moeten een uitgebreid post mortem onderzoek ondergaan. Runderen (niet het contactdier zelf) die twijfelachtig gereageerd hebben op de tuberculatie mogen afgevoerd worden na een negatief gamma-interferon bloedonderzoek. Bij de slacht moet een uitgebreid post mortem onderzoek plaatsvinden.

Voor melkveebedrijven is een basisafpraak gemaakt met de RVV voor een éénmalige afvoer (ivm melkquotum / gezondheidsredenen) van dieren te realiseren binnen een maand. Dit om de werklust van de RVV te beperken. Dit kan evt. worden aangepast in overleg met de RVV.

Wat de afvoer van nuchtere kalveren betreft: deze kunnen alleen worden afgevoerd voor slachting, onder toezicht van de RVV. Tijdens de bestrijding is nogmaals vastgelegd dat de waardevermindering door slacht of aanhouden voor de rekening van de ondernemer komt. De kalveren worden niet door de overheid overgenomen.

2.1.9 Afwijkende test waarmee tuberculose wordt aangetoond

Tijdens de bestrijding is gebruik gemaakt van de gamma interferon test. Deze test is ingezet bij het eerst besmette bedrijf en bij de uit de tracerings / screening gekomen besmet beschouwde bedrijven. Dit zijn de bedrijven waarvan de dieren positief hebben gereageerd op de eerste tuberculatie.

In het draaiboek wordt de gamma interferon test niet vermeld. De reden hiervan is dat de test nog niet is gevalideerd, volgens het ID Lelystad echter is de test in hoge mate betrouwbaar. Het grote voordeel van deze test is dat de uitslagen al na 2 dagen bekend zijn.

Bij het bedrijf waar de tbc als eerste is ontdekt, zijn overeenkomstig het draaiboek alle runderen een eerste keer getuberculineerd. Afwijkend aan het draaiboek is dat er tevens gamma interferon testen zijn ingezet. Op basis van de eerste tuberculaties en de gamma interferon test, moest ervan worden uitgegaan dat het bedrijf zwaar besmet was en werd besloten het bedrijf te ruimen.

Door het bedrijf te beschouwen als besmet vooruitlopend op de definitieve uitkomst d.m.v. bacteriologisch onderzoek en niet bijv. een nieuwe ronde van tuberculaties toe te passen, konden de maatregelen op dit bedrijf versneld worden uitgevoerd. Deze procedure was niet expliciet in het oorspronkelijke draaiboek opgenomen.

Na constatering van de zwaarte van de besmetting van het eerste bedrijf, is besloten om de bedrijven gelegen in een gebied met een straal van 2 km om het besmette bedrijf, preventief te onderzoeken (screenen). Dit is in overeenstemming met het draaiboek (besmettingsfase), waarin wordt gesproken over het d.m.v. traceren en screening opsporen van beslagen die uit epizootologisch oogpunt in verband kunnen worden gebracht met dieren van het besmette bedrijf. Volgens het draaiboek moet de traceren anderhalf jaar terug in de tijd gaan. In dit geval is gekozen voor een traceren die teruggaat tot het jaar (1990, 10 jaar terug) dat alle dieren voor het laatst getuberculineerd zijn.

Uit voorzorg is besloten om alle getraceerde dieren van het eerst ontdekte besmette bedrijf over te nemen. Zelfs als de dieren negatief op de tuberculatie reageerden. Negatief op tuberculatie reagerende dieren worden in het draaiboek niet overgenomen.

Via traceren worden uiteindelijk nog negen besmette bedrijven opgespoord. Gescreende bedrijven blijken niet besmet te zijn geraakt. Afwijkend van het draaiboek is op advies van ID Lelystad besloten niet op de VZ test te wachten, maar op alle dieren bloedonderzoek (gamma interferentest en serologie) te doen. Positief reagerende dieren werden geruimd. De overige dieren zijn na 60 dagen onderzocht d.m.v. tuberculatie.

De tuberculatie is overeenkomstig het draaiboek. Hierin staat dat voor epizootologisch verwant geachte bedrijven hetzelfde regiem geldt als op het besmette bedrijf. Nadat het laatste positief reagerende dier verwijderd is, volgt er een eerste tuberculatie na 60 dagen. De tweede tuberculatie volgt 4-12 maanden na het verwijderen van het dier.

2.2 Ervaringen van de veehouders tijdens de uitvoering van de bestrijding vergeleken met het draaiboek

2.2.1 Initiële uitbraak

Een koe van een veehouderijbedrijf in Agelo, werd bij keuring in de slachterij verdacht besmet te zijn met tuberculose. Voor dit bedrijf trad de verdenkingsfase van het tuberculosedraaiboek in werking. Een specialistenteam heeft het bedrijf bezocht en het bedrijf verdacht verklaard. Alle runderen op het bedrijf zijn getuberculineerd en er werd een traceringonderzoek uitgevoerd. Tot hier zijn alle handelingen conform het draaiboek verricht. Daarna is het bedrijf versneld in de besmetfase van het draaiboek terechtgekomen. Dit is al beschreven onder punt 2.1.9.

Het bedrijf is voor de eerste keer ontsmet, daarna gereinigd door de veehouder. De RVV heeft vervolgens het bedrijf gecontroleerd en er is nog een tweede maal ontsmet.

De veehouders zijn van mening dat bij een besmetting de directe omgeving van het bedrijf onmiddellijk geïnformeerd moet worden. Bij deze uitbraak kon de informatie soms te lang op zich laten wachten. Het tijdsinterval tussen de waarneming van besmetting op het eerste bedrijf en de invoering van maatregelen op contactbedrijven wordt door de veehouders als te lang ervaren. Er heerst de indruk dat de snelheid van handelen zodanig is, dat er door de veehouders vragen worden gezet bij de bestrijding van snel verspreidende ziekten zoals mond- en klauwzeer.

2.2.2 Berichtgeving aan veehouder over verdenking van zijn bedrijf

In het draaiboek staat dat de veehouder ten eerste door de crisismanager geïnformeerd wordt over het bezoek van het specialistenteam. Tijdens dit bezoek wordt door het team in opdracht van de crisismanager het bedrijf mondeling gesloten en hiermee wordt tevens de tuberculosevrij status van het bedrijf geschorst. Vervolgens verklaart de crisismanager, middels een standaardbrief het bedrijf verdacht en schorst daarmee officieel de tuberculosevrij status. Bij deze standaard brief zit een begeleidend schrijven, waarin staat vermeld welke maatregelen de crisismanager noodzakelijk acht.

Uit de vragenlijsten is duidelijk geworden dat 13% van de veehouders door middel van een brief en 20% door middel van zowel de telefoon als een brief op de hoogte is gesteld dat hun bedrijf

verdacht is. Het merendeel van de veehouders (59%) heeft het bericht via de telefoon vernomen. Tien procent van de veehouders heeft een persoonlijk bericht gekregen en 5% heeft de vraag onbeantwoord gelaten.

De standaard brief die door de crisismanager naar de veehouders is gestuurd, is door de veehouders als alarmerend ervaren, doordat hij voor onnodige schrik zorgt. Tevens verschaft de brief zeer weinig informatie. Deze brief is gedurende de bestrijding aangepast.

Er is aangegeven door de veehouders, dat ondanks de opheffing van de tuberculosevrij status in een enkel geval nog steeds dieren in het I&R systeem konden aanmelden voor afvoer. Een van de eerste maatregelen die door de crisismanager genomen dient te worden, is de GD te verzoeken het verdachte bedrijf in het I&R systeem te blokkeren. Hierbij wordt de statusverandering van vrij naar verdacht aan het bedrijf gegeven.

2.2.3 Berichtgeving van maatregelen aan veehouder

In het draaiboek staat dat in een begeleidend schrijven van de standaard brief, waarin de crisismanager het bedrijf verdacht verklaart, beschreven wordt welke maatregelen de crisismanager noodzakelijk acht. In de praktijk blijkt echter dat de veehouders onvoldoende zijn geïnformeerd. Slechts twee derde van de veehouders is van tevoren geïnformeerd over de te nemen maatregelen. De helft van de informatie is afkomstig van de RVV. Andere informateurs zijn de (georganiseerde voorlichtingsavond), de GD en de dierenarts. Tijdens de bestrijding werden de veehouders veelal eerst telefonisch geïnformeerd. Hierbij werd in praktisch alle gevallen incomplete en onduidelijke informatie doorgegeven. Daarna volgde meestal een schriftelijke uitleg. Maar het kon lang duren voordat dit de veehouder bereikt had. Tussen het telefoongesprek en de aankomst van de brief kon 5-21 dagen zitten. Sommige veehouders werden alleen via de telefoon of via een brief bereikt. De manier van informeren is niet geheel conform het draaiboek.

Voor 40% van de veehouders bleek de verkregen informatie onvoldoende. Er is nog behoefte aan de volgende informatie:

1. Hoeveel tijd gaat de bestrijding in beslag nemen en hoeveel kosten gaan er gepaard met de bestrijding.
2. Wie heeft de bevoegdheid met betrekking tot de afvoer van dieren, met name voor de vleessector is dit een heet hangijzer.
3. Informatie over de risico's van besmettingen of van verspreiding voor gezinsleden of bezoekers.
4. Ook achteraf, dat wil zeggen na de voltooiing van de bestrijding, informatievoorziening.

Ad 2) De RVV is als uitvoerende instantie verantwoordelijk. Er zijn teveel hindernissen en te weinig medewerking bij de gekanaliseerde afvoer vanaf een verdacht bedrijf. De medewerking van het slachthuis is minimaal, waardoor de waarde van de af te voeren dieren afneemt en dus de schade toeneemt. Verder wordt er schade gemeld door te laat of inadequaat handelen van de RVV. Uit het basisoverleg blijkt ook dat in het begin van de bestrijding de RVV voorrang geeft aan tuberculinaties, boven gekanaliseerde afvoer. Met name de afvoer van nuchtere kalveren (nuka's) is een discussiepunt^[181] geweest. De schade die veehouders oplopen door vertraagde afvoer van nuka's wordt gezien als vervolgschade en komt voor de rekening van de veehouder.

Ad 3) In het draaiboek TBC-bestrijding staat hier ook een vermelding over. De veehouder en zijn gezin en mogelijke andere persoonscontacten worden, eventueel via de huisarts, doorverwezen naar de GGD voor een gericht tuberculose onderzoek. Maar dit geldt alleen in het geval van een besmet bedrijf. De klachten in de vragenlijsten zullen dus bedrijven betreffen die wel verdacht, maar niet besmet bleken te zijn. Er was dus ook geen gevaar voor de gezondheid. Meer informatie naar de veehouder toe, betreffende dit gevaar is wenselijk. In het basisoverleg is dit ook aan de orde geweest. Hier is gemeld dat het begeleidend schrijven dat aan de veehouders wordt uitgereikt indien hun bedrijf direct met de besmetting te maken krijgt, door de RVV zal worden uitgebreid met informatie betreffende humane gezondheidszorg en -maatregelen. Uit de bestrijding is naar voren gekomen dat er door de RVV erg bij de GGD moet worden aangedrongen, om de mensen

te onderzoeken. Voor de veehouders gaat dit nog niet ver genoeg, bij een besmettingsgevaar van een zoonose moeten ook de omwonenden geïnformeerd worden.

Van de veehouders heeft (36%) via de telefoon, 20% door middel van telefoon en brief en 25% door middel van een brief vernomen welke maatregelen er op hun bedrijf zouden worden uitgevoerd. Vijfenvierzig procent werd dus conform het draaiboek, via een brief afkomstig van de crisismanager geïnformeerd. Daarnaast zijn er nog enkele veehouders die persoonlijk bericht hebben gekregen. Hieronder vallen ook veehouders die ook al via telefoon en / of brief zijn geïnformeerd.

De informatie komt volgens een aantal veehouders te laat. Uit de schriftelijke reacties bleek dat bij 3 veehouders de informatie pas een paar uur voor de te nemen maatregel is aangekomen en bij 4 veehouders de schriftelijke informatie zelfs na de te nemen maatregelen is aangekomen. Daarbij komt dat de brief slechts het besluit bevatte, wat voor maatregelen zouden worden genomen was voor veel veehouders niet duidelijk (voor 40%). Om dat te weten te komen hebben sommige veehouders op eigen initiatief gegevens in moeten winnen bij de RVV of andere organisaties, zoals Alpuro bij de kalvermesters. Meestal echter werden de veehouders geïnformeerd door de dierenarts.

2.2.4 Berichtgeving van resultaten aan veehouder

Indien de resultaten van de tuberculinaties negatief zijn, moet volgens het draaiboek de crisismanager via een standaard brief de verdacht status van het bedrijf opheffen. Er wordt hier verder geen melding gedaan van de resultaten van de tuberculinaties aan de veehouder, deze krijgt alleen te horen dat zijn bedrijf weer vrij wordt gegeven. Zijn de resultaten van de tuberculinaties twijfelachtig of positief dan blijft de verdacht status gehandhaafd en er zal verder onderzoek nodig zijn.

Zesentwintig procent van de veehouders krijgt de gevolgen voor zijn bedrijf naar aanleiding van de uitslag van de tuberculinatietesten door middel van een brief te horen, 16% per telefoon en 26% per telefoon gevolgd door een brief. Er zijn ook veehouders (24%) die het via een persoonlijke mededeling te horen krijgen en zijn 2 veehouders die zeggen in het geheel geen bericht te hebben gekregen. Daarnaast heeft 8% van de veehouders die hebben gereageerd de vraag in de vragenlijst onbeantwoord gelaten.

Drie veehouders hebben aangegeven dat zij een brief hebben ontvangen met foutieve gegevens: foute bedrijfsgegevens of fouten in data waarop de tuberculinaties uitgevoerd zijn.

De veehouders vragen zich af, waarom zij niet rechtstreeks de resultaten van het onderzoek kunnen krijgen. Degene die de resultaten van de tuberculinaties afleest (in dit geval de dierenarts) weet de resultaten en kan de veehouder op de hoogte stellen. Dit is echter niet conform het draaiboek. Eén op de vier veehouders ontving het bericht wel persoonlijk van de RVV beambte of de dierenarts. Dit gebeurde meestal bij het uitlezen van de tuberculinaties. Eén veehouder heeft gemeld dat hij een brief heeft ontvangen, waarin stond dat zijn bedrijf weer vrijgegeven was. Van de resultaten van het onderzoek heeft hij nooit bericht ontvangen. Deze berichtgeving via een brief is conform het draaiboek. Uit de reacties van de veehouders kan worden geconcludeerd, dat er ook behoefte is aan de uitkomsten van de op hun bedrijf verrichte onderzoeken.

Bij 48% van de 164 veehouders die de vragenlijst geretourneerd hebben, moesten als gevolg op een positieve / twijfelachtige uitslag van de twee voorafgaande tuberculinaties dieren door de RVV worden overgenomen. Bij deze runderen moesten conform het draaiboek histopathologisch, PCR en bacteriologisch onderzoek worden verricht door het ID Lelystad. Als de resultaten van deze onderzoeken negatief zijn en de andere runderen van het beslag worden 42 dagen na het afvoeren van het positief reagerende rund negatief getuberculineerd, dan wordt de verdacht status opgeheven via een standaard brief. Is het resultaat van het onderzoek op ID-Lelystad positief dan wordt het bedrijf besmet verklaard en wordt er overgegaan tot het draaiboek bestrijding. Hierover wordt de veehouder geïnformeerd middels een standaard brief. Er is dus in beide gevallen geen sprake van melding van de resultaten. Alleen melding van het gevolg namelijk opnieuw toekenning van de tuberculosevrij status of het toebedeeld krijgen van de status besmet. Tijdens de bestrijding heeft 21% van de boeren een brief ontvangen en 23% een telefoontje gevolgd door een brief die betrekking had op het resultaat van de afgevoerde dieren. Daarnaast heeft 35% het gevolg van het onderzoek via de telefoon vernomen, 6

veehouders via een persoonlijke mededeling en 8 veehouders hebben in het geheel geen bericht ontvangen.

2.2.5 Tuberculinaties beleefd door veehouder

In het draaiboek staat dat de tuberculinaties worden uitgevoerd door het specialistenteam dat samengesteld wordt door de crisismanager. Bij deze bestrijding bestaat het specialisten team uit een practicus en een RVV beambte. De dierenarts verricht de tuberculinaties en leest ze af. De RVV beambte houdt toezicht, bewaakt de volledigheid van de monsters aan de hand van een nieuwe I&R-stallijst en verzorgt de administratie. Voor de veehouders is het onduidelijk waarom de dierenarts deze tuberculinaties niet alleen uit kan voeren.

Voor 30% van de veehouders is de uitvoering van de tuberculinaties niet naar tevredenheid verlopen. Dit is onder meer het gevolg van het feit dat de veehouder zelf opdraait voor de bijkomende kosten van de tuberculinaties en alle vervolgschade. De veehouder kan namelijk geen schadevergoeding claimen voor de bijkomende kosten en opgelopen vervolgschade, aangezien deze maatregel noodzakelijk is vanuit het voorzorgprincipe en verplicht gesteld is door de EU-regelgeving. Het uitgangspunt (de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren) bij de bestrijding is ook geweest dat alleen de directe schade, veroorzaakt door overname van dieren, melk, melkproducten, etc in het kader van de bestrijding wordt vergoed. De vervolgschade is daarentegen voor de rekening van de veehouder. Bij de bestrijding is gebleken dat de veehouders hiervan niet goed op de hoogte zijn, gezien het aantal klachten dat is geregistreerd.

De veehouder is verplicht maatregelen te treffen om de RVV beambte / dierenarts in staat te stellen, de tuberculinaties uit te voeren. Juist bij groepsgehuisveste dieren is het uitvoeren van tuberculinaties risicovol en gevaarlijk werk. Bij zowel de veehouders als de dierenartsen bestond er onduidelijkheid over door wie het vangen van dieren moet worden uitgevoerd / bekostigd. Het bleek dat de kosten en de verantwoordelijkheid voor de veehouder zijn en dat deze hier geen vergoeding voor krijgt. Hierover wordt niets vermeld in het draaiboek. Een aantal veehouders beweren echter wel een vergoeding voor deze kosten door de RVV toegezegd te hebben gekregen. Hieruit blijkt dat de uitvoerenden zelf ook niet goed op de hoogte waren / zijn van de wettelijke verplichtingen. De veehouder voelt zich bij de bestrijding benadeeld ten opzichte van de uitvoerders, dit omdat o.a. de dierenartsen wel een vergoeding ontvingen.

Bij de fixatie van stieren en ander zwaar vleesvee ontstonden er gevaarlijke situaties voor de veehouder, die deze fixatie voor zijn rekening moest nemen (zie 2.1.4). Verschillende veehouders hebben de tuberculinaties van alle dieren in plaats van alleen het dier dat aangevoerd is van het besmette bedrijf, ook als overdadig ervaren.

In het draaiboek wordt geen verschil gemaakt tussen verschillende bedrijfstypen (melk- of vleesveebedrijf). Uit het verslag van het basisoverleg volgt dat dit wel had moeten gebeuren vanwege de verschillen tussen deze bedrijven. Eerder zijn al de problemen met tuberculineren genoemd. Bij een blokkering van een vleesveebedrijf is er vanwege de strikte bedrijfsvoering (vaste afspraken met het slachthuis) eerder sprake van vervolgschade dan bij een melkveebedrijf. Afleverdata liggen meestal al lang van tevoren vast en dit schema wordt door een afvoerverbod in de war geschopt. Er wordt hiermee een grote schadepost gecreëerd. Bij de bestrijding is de oplossing gezocht in allerlei uitzonderingsregels voor vleesveebedrijven / mestbedrijven. Bij het voorbereiden en opstellen van het draaiboek heeft LTO zich kennelijk alleen gericht op de melkveehouderij. De melkveehouderij kreeg bij de bestrijding ook voorrang bij het tuberculineren, terwijl tijdige afvoer van dieren kritischer is in de bedrijfsvoering van de mester.

2.2.6 Taxatie en overname van dieren

Als dieren overgenomen werden voor verder onderzoek op ID-Lelystad stond hiervoor een vergoeding tegenover, die bepaald werd aan de hand van een taxatie. Dit is in overeenstemming met het draaiboek, waarin staat dat de crisismanager ervoor moet zorgen dat de over te nemen dieren getaxeerd worden door een beëdigd taxateur samen met een RVV medewerker. Eén op de zeven veehouders waarvan dieren zijn overgenomen en vergoed, is ontevreden over deze taxatie. De ontevredenheid uit zich in het volgende:

- Eén veehouder ontving de brief met uitleg over de taxatie, pas na de taxatie.

- Verschillende taxateurs zaten niet altijd op één lijn.
- Er werd naar de mening van de veehouder te weinig vergoed.
- Veehouders kregen de indruk dat zij geen inspraak hadden bij de taxatie. In het draaiboek staat ook dat er een taxateur aangewezen wordt. In het basisoverleg is bij eerste besmette bedrijf besloten dat de veehouder zelf een taxateur kan aanwijzen. Het is niet duidelijk of deze mogelijkheid ook bestond voor andere veehouders.
- De procedure nam teveel tijd in beslag. De dieren moesten nog lange tijd op het bedrijf blijven voordat ze uiteindelijk afgevoerd werden en de betaling liet lang op zich wachten. Dit laatste is in het basisoverleg besproken. Doordat de RVV officieel betaalorgaan werd moesten er vele procedures doorlopen worden en daardoor is het voorgekomen dat de betaling vertraging opliep. Verder moet de informatie van de veehouder overeenstemmen met de informatie die door de RVV bij het (de) bedrijfsbezoek(en) is verzameld.
- Inzet van onvoldoende deskundig personeel (DLV medewerkers als taxateur).
- Niet-relevante voorschriften van de RVV, de waardering moet volgens de veehouders gebeuren op basis van andere maatstaven.

Volgens het draaiboek moet het transport van runderen plaats vinden in een door de RVV verzegelde veewagen, vergezeld van formulier 402704: "begeleidingsformulier voor afvoer van vee". Uit de reacties van de veehouders blijkt dat er incidenten hebben plaats gevonden waarbij vee is opgehaald in veewagens die niet verzegeld waren en waarop reeds dieren van andere verdachte / besmette bedrijven aanwezig waren.

2.2.7 Informatie voorziening gedurende de gehele bestrijding

De informatie voorziening van de veehouders verloopt volgens het draaiboek door middel van standaardbrieven met in sommige gevallen een begeleidend schrijven. Deze vorm van communicatie is bij de bestrijding regelmatig uitgebreid met informatieverschaffing over de telefoon of via persoonlijke mededelingen. Deze communicatie kwam op initiatief van beide kanten. De RVV telefoneerde de veehouder om deze op de hoogte te houden van de verschillende stappen in het bestrijdingsproces. Maar er werd door de veehouder ook regelmatig van deze communicatie gebruik gemaakt om meer informatie in te winnen. Toch zijn de veehouders niet tevreden over de communicatie en de inhoud van de informatie. De informatie was niet altijd eenduidig, zo kwam het voor dat een RVV beambte werkzaam in het veld andere signalen / aanwijzingen gaf, dan een RVV beambte werkzaam in het hoofdkantoor / crisiscentrum te Voorburg. Er zijn voorbeelden gegeven dat beslissingen gemaakt door de RVV in het veld nog geen vijf minuten later door de RVV uit Voorburg werden ontkracht. In de ogen van de veehouder ontbrak het Voorburg aan kennis van wat er in het land gebeurde en er was geen begrip / inzicht in de problemen op het bedrijfsniveau. Zo ontstond er grote onduidelijkheid en onbegrip bij de veehouders over wat er allemaal moest gebeuren.

Er zijn veehouders die om een aanspreekpunt (persoon) per verdacht bedrijf hebben gevraagd. Tijdens het basisoverleg is besloten dat elk besmet of als besmet beschouwd bedrijf een eigen contactpersoon krijgt. Voor de bedrijven met de status "verdacht" bleek dit niet mogelijk.

3 Samenwerking tijdens de tuberculosebestrijding

Allereerst moet vermeld worden dat hier een visie wordt weergegeven gezien vanuit dierenartsen en veehouders die hebben gereageerd. In hoeverre deze visie representatief is voor alle betrokken veehouders en dierenartsen, is ter beoordeling. Sterk aanbevolen wordt tevens de evaluatie van de RVV te lezen, waardoor voorkomen wordt dat de zaak éézijdig belicht wordt.

De cursieve tekst beoogt een korte sfeertekening te geven per paragraaf. Als bouwstenen voor dit hoofdstuk hebben gediend; antwoorden van veehouders en dierenartsen op vnl. open vragen van het vragenformulier, aantekeningen van de gesprekken met veehouders en dierenartsen en opmerkingen uit verslagen van het basisoverleg.

In oktober van dit jaar (2000) is een overleg gepland met het bedrijfsleven over aanpassingen in het plan van aanpak en het operationele draaiboek voor de tuberculosebestrijding.

3.1 Informeren

Niet op tijd verstrekte informatie en onvoldoende informatie zorgen voor onnodige onrust bij de veehouders. Dierenartsen krijgen het gevoel niet echt betrokken te worden bij de tuberculosebestrijding. Voor andere betrokken partijen is het onduidelijk wat er van hen verwacht wordt, terwijl zij zich wel betrokken voelen.

Veehouders en dierenartsen zijn allen geïnformeerd, alleen niet altijd door de RVV. De mate waarin en de manier waarop het informeren vanuit de RVV plaatsvond en de volgorde van informeren en handelen was niet optimaal. De eerste telefoontjes en brieven (meer begrip kunnen tonen) waren te formeel en verontrustend. De brieven zijn in de loop van de bestrijding aangepast. In één geval wist de pers eerder dat een bedrijf verdacht was dan de veehouder. De brief die volgde op het telefoontje dat een bedrijf verdacht was, kwam vaak pas weken later. De informatie hierin bleef uiterst summier. De informatie werd door velen onduidelijk en onvoldoende gevonden. Vooral de kalverhouders hadden geen enkel houvast, omdat het hier toegepaste bestrijdingsregiem afhankelijk was van de specifieke bedrijfssituatie. Dit leek een soort vrijbrief voor het specialistenteam om te doen wat zij goeddunkte, wat het draagvlak voor een soepele en correcte uitvoering niet ten goede komt. De integraties in de kalversector zouden bij de aanvang van de bestrijding ook graag van relevante informatie worden voorzien en tevens in overleg met de RVV willen treden voor een soepel verloop. De Nederlandse Zuivel Organisatie zou graag in een vroeg stadium op de hoogte gesteld worden van de aanpak van de bestrijding. Voor het COKZ was het onduidelijk van welke bedrijven de melk onder toezicht gepasteuriseerd moest worden. De GD heeft op eigen initiatief voorlichting gegeven aan practici en veehouders. Het was niet duidelijk of dit van hen verwacht werd. Op vragen werden meestal geen duidelijke antwoorden gegeven, hoewel er in enkele gevallen wel veehouders en dierenartsen waren die hun tevredenheid hierover uitspraken. Toch kostte het het merendeel van veehouders en dierenartsen veel moeite informatie bij elkaar te krijgen. Uit de gesprekken met veehouders en dierenartsen is naar voren gekomen dat de informatie vanuit de RVV niet altijd éénduidig was. Hierover is opgemerkt dat informatie / mededelingen afkomstig van RVV'ers in het veld en van RVV'ers in Voorburg verschilde. Tevens is de opmerking gemaakt dat informatie die per telefoon gegeven werd, verschilde van de informatie die in de brief stond. Voor alle duidelijkheid, het betrof hier dezelfde mededeling. Ook uit de schriftelijke reacties van veehouders (6) en dierenartsen (2) is op te maken dat de RVV niet altijd éénduidige informatie verstrekte.

Wanneer een veehouder op de hoogte wordt gesteld van een te nemen maatregel, dan komt het schriftelijk bericht in veel gevallen pas aan als de maatregel al plaats heeft gevonden. De schriftelijke bevestiging van uitslagen van tuberculinaties en / of afgevoerde dieren blijft achterwege. In enkele gevallen hoort een veehouder helemaal niets. Dierenartsen stellen het op prijs in het vervolg eerder en beter geïnformeerd te worden. Hun assistentie werd in een aantal gevallen op het laatste moment ingeroepen en de informatie was summier.

Dierenartsen vonden de informatie onsamenhangend. Tevens werd van wijzigingen geen duidelijke berichtgeving gedaan. De veehouders hebben behoefte aan uitleg over de hele procedure. Nu kregen ze alleen per stap te horen wat er ging gebeuren. Beloftes van de RVV om op vragen terug te komen werden regelmatig niet nagekomen.

3.2 Handelen

Stroef verloop van de bestrijding op een aantal veehouderijbedrijven, wordt voor een deel verklaard uit het gebrek aan begrip voor elkaars positie. Onduidelijke taakverdeling en gebrek aan praktische kennis leveren hier ook een bijdrage aan. Een starre houding (gezien door de ogen van de veehouder) van de RVV kan onmogelijk een gewenste flexibele houding van de veehouder teweeg brengen.

Tijdens de tuberculinaties zijn veel mensen aanwezig, de taken van een ieder zijn vaak onduidelijk (geen duidelijk protocol). Voorbeelden hiervan zijn het vangen en fixeren van de dieren en het bijhouden van de administratie. Dierenartsen hebben behoefte aan een actueel compendium met daarin de belangrijkste zaken betreffende besmettelijke ziekten. Nu kost het hun veel moeite hier achter te komen. Ook veehouders hebben behoefte aan duidelijke taakverdeling.

De samenwerking tussen de dierenarts en de RVV beambte verloopt voor een deel goed, maar voor een deel is er ook wrijving en ergernis. Dit laatste wordt bij de dierenarts opgewekt uit het gedrag en de houding van de RVV beambte. Dit kan zijn door het te laat komen op afspraken, wat misschien voor een deel te verklaren is uit het feit dat RVV beampten vaak van ver moesten komen. Maar ook doordat de taak van de RVV beambte voor anderen onduidelijk was, hij geen duidelijke instructies had, veelal gebrek aan praktische kennis en veelal geen begrip toonde voor de situatie van de veehouder.

Ook werd door een aantal RVV beampten te gemakkelijk gedacht over de praktische uitvoering, dit mede veroorzaakt door onbekendheid met de veehouderij. Voorbeelden hiervan zijn het gevaar van tuberculatie bij stieren en het fixeren van kalveren tijdens de tuberculatie. Dit riep irritatie op bij de andere aanwezigen. Wel moet opgemerkt worden dat er ook geluiden waren over de praktische oplossingen die RVV beampten in het veld hadden, maar waarin zij mogelijk tegengewerkt werden door het crisiscentrum in Voorburg. Aan de andere kant waren er ook veel RVV beampten in het veld die zich achter het crisisteam verschuilden. Hierdoor werd er van de RVV een beeld opgeroepen van ontoegankelijk en star. Ook slordigheden zoals het vergeten af te melden aan het I&R van een afgevoerd rund, waardoor de veehouder de AID op bezoek kreeg, werken niet mee aan een goede verstandhouding. Doordat van veehouders juist een flexibele houding werd verwacht riep dit nog wel eens weerstand op.

Onbegrip was er ook voor het verlenen van voorrang bij tuberculinaties aan melkveebedrijven boven mestbedrijven, terwijl mestbedrijven aan een vaste afvoerdatum van hun dieren vast zitten. Bij te laat afleveren kan dit een aanzienlijke schadepost zijn. Daarbij verliep de verplichte gekanaliseerde afvoer traag. De aanvraag voor ontheffing van af te voeren vee was gecompliceerd. Bij buitenlandse dieren werkt de RVV met buitenlandse nummers, op de I&R lijst stonden Nederlandse nummers vermeld wat problemen opleverde bij de registratie. In één geval van verladen waren RVV beampten het oneens, met als gevolg dat een deel van de dieren alsnog weer afgeladen werd. Het laden van de dieren duurt extra lang, omdat elk afzonderlijk dier gecontroleerd moet worden door de RVV beambte. Hierdoor kon het voorkomen dat de dieren te laat bij het slachthuis arriveerden.

Wat de taxaties van dieren betrof, waren er klachten over de inzet van voldoende gekwalificeerd personeel.

3.3 Communicatie

Toegankelijk zijn en open communicatie tussen de betrokken partijen is een vereiste voor een soepel verloop van de bestrijding.

Er is zowel bij dierenartsen als bij veehouders behoefte aan één RVV aanspreekpunt met beslissingsbevoegdheid. RVV ambtenaren geven geen eënduidige antwoorden. RVV veldwerkers

melden tegenstrijdig aan het crisiscentrum in Voorburg. Veldwerkers verschuilen zich achter het crisiscentrum, of laten weten dat Voorburg niet luistert. Hierdoor kregen dierenartsen en veehouders het idee dat niemand bij het RVV zich eindverantwoordelijk voelde. Verder bleek de RVV moeilijk bereikbaar en onbereikbaar buiten kantooruren. Als er eenmaal contact was met de RVV, dan kwam het regelmatig voor dat mensen van de een naar de ander werden doorverbonden.

Veel contacten met de RVV verliepen informeel. Vaak werden over de telefoon mededelingen gedaan, die schriftelijk niet bevestigd werden. In het geval van een tbc vrij verklaring van een bedrijf, is een schriftelijke verklaring toch wel gewenst. Ook wanneer telefonisch gemeld is dat een bedrijf voor een bepaalde tijd op slot zit, is duidelijkheid gewenst als een bedrijf weer vrij wordt gegeven. Wanneer hier geen duidelijk beleid in is, veroorzaakt dit onzekerheid bij de veehouder en doet het afbreuk aan het vertrouwen in de RVV. Dit komt de samenwerking niet ten goede.

Communicatie tussen dierenartsen en RVV beambten verliep in een aantal gevallen goed, maar er zijn ook gevallen bekend waarin de dierenarts ontevreden was. Een aantal dierenartsen kreeg niet echt het gevoel betrokken te worden bij de bestrijding. Dingen werden hen in hun ogen, door de RVV meegedeeld en opgedragen. Een voorbeeld hiervan is; op korte termijn assistentie van een dierenarts vragen en er vanuit gaan dat deze geen andere afspraken heeft. Er was weinig of geen overleg mogelijk. In feite kregen zij de indruk dat ze werden gezien als een verlenging van de RVV in plaats van zelfstandige ondernemers. Dit werd in hun ogen nog eens benadrukt door de vergoeding die zij voor hun werkzaamheden kregen.

3.4 Schade

Duidelijk zijn over eventuele vergoedingen, geen valse verwachtingen scheppen. Schade voor veehouderijbedrijven tot een minimum beperken.

Vertraagd of onjuist handelen zorgt in een aantal gevallen voor extra schade. Melkveebedrijven krijgen bij tuberculatie voorrang boven mestbedrijven, terwijl mestbedrijven aan een afleverdatum vast zitten. Dit kan de mestbedrijven een aanzienlijke schade opleveren. De afwikkeling van de aanvraag van de gekanaliseerde afvoer duurt lang en kost veel moeite. Hierdoor krijgen mestbedrijven toch vaak nog lage prijzen. Medewerking van het slachthuis is in sommige gevallen niet optimaal. Uitbetalingen door de RVV van taxaties van overgenomen dieren laat lang op zich wachten. Er zijn aanwijzingen dat RVV beambten veehouders vergoedingen voor hun werkzaamheden hebben toegezegd, terwijl wettelijk geregeld is dat veehouders hier niet voor in aanmerking komen.

In het geval van een verdacht status worden wijzigingen in het bedrijfsstatus (schorsing tbc-vrij) snel doorgevoerd, het terugdraaien hiervan kost aanzienlijk meer moeite.

Praktisch alle dierenartsen waren zeer ontevreden over de vergoeding van hun werkzaamheden. Ten tijde van de tuberculatie was er zeer weinig bekend over de tarieven. Er zijn van tevoren in ieder geval geen concrete afspraken gemaakt over de hoogte van de vergoeding. In het begin kregen de dierenartsen per uur betaald, later is dit teruggedraaid naar een vast bedrag per dier. Hierdoor ontstond halverwege de bestrijding discussie over de betaling, wat een vlot verloop van de bestrijding niet bevordert.

4 Aanbevelingen op het gebied van bestrijding

Nederland heeft een officiële vrij erkenning van rundertuberculose. Deze vrije status wordt bewaakt aan de slachtlijn. Importrunderen worden alleen geaccepteerd met geldige gezondheidscertificaten die ook garantie geven ten aanzien van de tbc-status.

In november 1999 werd er op het slachthuis een koe verdacht van rundertuberculose. Bij de slachting van het dier bleek dat het afwijkende organen had, onderzoek bij ID Lelystad toonde een tuberculosebesmetting aan. Het 'draaiboek bestrijding tuberculose' trad vervolgens direct in werking.

De RVV voerde de bestrijding van tuberculose uit, vanuit het crisiscentrum in Voorburg. Hier werden de activiteiten in het veld aangestuurd: praktiserende dierenartsen tuberculineerden en controleerden onder toezicht van regionale RVV-dierenartsen. Over het verloop van de uitbraak werd regelmatig basisoverleg gevoerd met het bedrijfsleven. Knelpunten werden in het basisoverleg besproken en indien mogelijk oplossingen voor gezocht. Het overleg werd georganiseerd door de directie VVM van LNV en werd voorgezeten door de Chief Veterinary Officer.

Gedurende de bestrijding is er op 17 november door GLTO en LNV-Oost een voorlichtingsavond voor veehouders en omwonenden in Agelo georganiseerd. Op deze avond waren de RVV, GD, GLTO, ID-Lelystad en een vertegenwoordiger uit de humane gezondheidszorg aanwezig om vragen te beantwoorden.

Op 23 mei is er een bijeenkomst georganiseerd door VVM en LNV-Oost met deelname van RVV, GLTO en KNMvD. Hiervoor werden 25 veehouders en 11 dierenartsen uitgenodigd met als doel de tbc bestrijding te evalueren. De opkomst bedroeg 10 veehouders en 2 dierenartsen. De gesprekken zijn gevoerd met VVM, RVV, ID-lelystad, GLTO, KNMvD.

Tevens zijn er vragenlijsten betrekking hebbend op de tbc bestrijding naar veehouders, dierenartsen en belangenorganisaties gestuurd. Van de 364 veehouders hebben er 164 gereageerd, van de 113 dierenartsen 76 en van de 14 belangenorganisaties 5.

De ingezonden vragenformulieren, de aantekeningen van de gesprekken met veehouders en dierenartsen en de opmerkingen die in het basisoverleg zijn gemaakt zijn gebruikt bij het maken van de evaluatie van de tuberculosebestrijding (uitvoeringsproces en besluitvormingsproces) door het Expertisecentrum LNV (EC-LNV).

De analyse levert voor zover mogelijk een beeld op van de bestrijding zoals deze door de betrokken veehouders en dierenartsen is ervaren. De RVV voert van hun eigen werkzaamheden in de tuberculosebestrijding zelf een evaluatie uit. In oktober 2000 is een overleg gepland met het bedrijfsleven. In dit overleg zal het gaan over aanpassingen in het plan van aanpak en het operationele draaiboek. Beide rapporten (RVV – en EC LNV rapport) zullen als basis dienen voor dit overleg en zullen waar mogelijk een bijdrage leveren aan de verbetering en uitvoering van het bestrijdingsproces.

In het hier voor u liggende stuk worden aanbevelingen gedaan op grond van de hiervoor genoemde beschikbare informatie.

4.1 Opzet draaiboek

Het doel van het 'draaiboek bestrijding tuberculose' is een bijdrage te leveren aan de realisering van een snelle en effectieve vaststelling en bestrijding van een tuberculosebesmetting bij runderen in Nederland. Naast het draaiboek zijn er nog andere middelen die daar een bijdrage aan leveren, zoals opleiding en training personeel, bestrijdingsoefeningen en preventieve maatregelen.

Bij de bestrijding van tuberculose wordt in de verdenkingsfase gehandeld volgens het "Draaiboek Verdenkingsfase Dierziektebestrijding". Door het hanteren van dit draaiboek in de

eerste fase van een dierziektebestrijding, wordt een uniforme aanpak in de bestrijding gewaarborgd.

Het huidige draaiboek begint met een deel over symptomen en diagnostiek van tbc. Daarna volgen twee fasen, de verdenkingsfase en de besmet fase (draaiboek bestrijding). Het zou de overzichtelijkheid van het draaiboek ten goede komen wanneer het deel over symptomen en diagnostiek opgenomen wordt als bijlage. Het draaiboek kan dan beginnen met een korte uiteenzetting, in welk geval de verdenkingsfase van kracht wordt. Voor het snel verkrijgen van een overzicht van de respectievelijke fase, kan het stroomschema van de fase naar voren gehaald worden.

Ook is het raadzaam om in het draaiboek een begrippenlijst op te nemen. Tijdens de bestrijding bleek rond een aantal begrippen verwarring te ontstaan. Zoals bijvoorbeeld bij de status van een bedrijf (verdacht, besmet beschouwd, besmet). Een in de bijlage opgenomen lijst van alle tijdens de bestrijding voorkomende begrippen met een duidelijke definiëring zou voor alle betrokken partijen duidelijkheid scheppen.

4.2 Inhoud draaiboek

4.2.1 Informatievoorziening

Een van de eerste dingen die moeten gebeuren wanneer het draaiboek in werking treedt, is de juiste personen van de juiste informatie voorzien.

Dit is een punt waarover tijdens de bestrijding veel klachten kwamen. In het huidige draaiboek staat duidelijk wie geïnformeerd moeten worden. Waaruit de informatie moet bestaan, staat in het draaiboek slechts summier beschreven. Uit de analyse van de bestrijding komt naar voren dat het door de ontvanger ook als summier wordt ervaren.

4.2.2 RVV medewerkers

Uit de analyse is gebleken, dat RVV- medewerkers niet altijd even goed geïnstrueerd waren en dat bij een aantal medewerkers de nodige kennis ontbrak. Als hinderlijk werd ervaren dat er geen eenduidige informatie van RVV medewerkers kwam. Een voorlichtingsbijeenkomst voor RVV medewerkers die in het veld en op het crisiscentrum werkzaam zijn, kan een uitkomst bieden. Tijdens deze bijeenkomst moet in ieder geval melding worden gemaakt van de volgende punten:

- Kennis van wetgeving van toepassing op een uitbraak van een besmettelijke dierziekte en de juiste kennis van de bestrijdingsprocedure, kan bijdragen aan het verstrekken van meer eënduidige informatie vanuit de RVV.
- Informatie over de verschillende houderij- (melkvee, vleesvee, etc) en registratiesystemen zoals I&R rund en het systeem van Alpuro. Dit kan bijdragen tot een betere inschatting van de voor de tuberculatie benodigde tijd en de problemen die zich voor kunnen doen.

4.2.3 Practicus

Bij een uitbraak van tuberculose werd in eerste instantie geen informatie verstrekt aan practici. In de verdenkingsfase werden practici pas geïnformeerd als zij deel gingen uitmaken van het specialistenteam. In een aantal gevallen werd de practicus heel kort van tevoren medegedeeld. Bijgevoegde informatie over tuberculatie werd door vele summier bevonden. Ook gedurende de bestrijding kostte het de practici moeite om aan informatie te komen.

Bij een uitbraak van een besmettelijke ziekte zouden in principe alle dierenartsen geïnformeerd moeten worden. Deze informering zou via de GD kunnen verlopen. Op de internetsite van de Gezondheidsdienst voor Dieren zou een aparte pagina voor practici kunnen komen, die alleen via een password (code) toegankelijk is. Bij een uitbraak van een besmettelijke ziekte krijgen alle dierenartspraktijken die een samenwerkingsovereenkomst hebben met de GD een melding dat er belangrijke informatie staat op de betreffende pagina. De gedurende de bestrijding relevante informatie kan ook op deze pagina geplaatst worden.

In het gebied waar de uitbraak is, zou naast een voorlichtingsavond voor veehouders en omwonenden ook een avond voor practici kunnen worden georganiseerd.

Tijdens de bestrijding kwam naar voren dat er bij veehouders behoefte is aan een vast aanspreekpunt. In het geval dat het bedrijf de status besmet had, bleek een vast aanspreekpunt voor de RVV realiseerbaar. Bij de bedrijven met de status verdacht, beschikte de RVV over onvoldoende capaciteit. In dit geval kan er over worden gedacht om in de toekomst de eigen practicus hiervoor in te zetten. Uit de vragenlijsten en gesprekken kwam immers al naar voren dat dierenartsen een effectievere rol voor zichzelf zagen weggelegd. Ze kunnen functioneren als intermediair tussen RVV en veehouder, met als belangrijkste taak het informeren van de veehouder. Een vereiste is dan wel dat de practicus goed op de hoogte wordt gehouden. Dit kan via de eerder genoemde internetsite. Ook is het relevant dat de resultaten van de onderzoeken aan de practici worden teruggekoppeld.

4.2.4 Veehouder

In het huidige draaiboek staat vermeld dat in het geval van een mogelijke tuberculoseverdenking de practicus en de veehouder door de crisismanager op de hoogte worden gesteld. De veehouder wordt geïnformeerd d.m.v. een standaardbrief en een begeleidend schrijven. De standaard brief is door de veehouders als alarmerend ervaren, doordat het voor onnodige schrik zorgt. Tevens verschaft de brief zeer weinig informatie. Deze brief is gedurende de bestrijding aangepast.

Uit de analyse van de bestrijding is gebleken dat ondanks de aanpassing, de veehouder nog onvoldoende geïnformeerd wordt. Dit kan worden opgelost door het begeleidend schrijven verder uit te breiden. Het zou er als volgt uit kunnen zien:

- Korte vermelding van de restricties die het bedrijf opgelegd krijgt.
- Duidelijk aangeven wat de veehouder vergoed krijgt.
- Korte beschrijving van de te volgen stappen in de bestrijding (+globaal tijdsbestek).
- Taken van de veehouder bij de uitvoering van de bestrijding.
- Stukje voorlichting over humane besmetting (+ verwijzing naar de GGD).
- Verwijzing naar informatie bronnen tbc uitbraak (internet, aanspreekpunten).

Indien het bedrijf weer vrij wordt gegeven, krijgt de veehouder officieel bericht via een standaardbrief van de crisismanager (volgens huidige draaiboek). Dit houdt tevens in dat het bedrijf de tuberculose-vrij status terug krijgt. Bij veehouders is het terug krijgen van de status echter niet duidelijk. Veehouders verwachten een brief van de GD, waarin staat dat hun bedrijf weer de tuberculose-vrij status heeft. Alleen dit wordt door hun als een officieel tbc-vrij certificaat gezien. Deze miscommunicatie kan worden opgelost, door duidelijk in het begeleidend schrijven te vermelden dat bij opheffing van de verdacht / besmet status het bedrijf tevens weer over de tuberculose-vrij status beschikt.

Er is in de vragenlijsten geen vraag gesteld over hoe de veehouders geïnformeerd werden als hun bedrijf weer vrij werd verklaard. Aangenomen is dat dit werd medegedeeld bij de resultaten van de tuberculinaties of de overgenomen dieren. De uitslag van de tuberculinaties heeft 26% per brief vernomen en 26% per telefoon gevolgd door een brief. De uitslag over de overgenomen dieren, kreeg 21% per brief en 23% per telefoon gevolgd door een brief. Het is niet duidelijk of veehouders ook geïnformeerd werden over de uitslag als er positieve uitslagen bijzaten (dus als het bedrijf de verdacht / besmet status behield). Wanneer positieve uitslagen niet per brief gemeld worden is het wel noodzakelijk de veehouder op de hoogte te stellen van de volgende te nemen stappen. Deze informatie zou via de practicus kunnen verlopen.

Wanneer er een verdenking is van tuberculosebesmetting op een rundveebedrijf, dan is een van de taken van de crisismanager de GD te verzoeken het betreffende bedrijf in het I&R systeem te blokkeren. De GD stuurt een fax ter bevestiging van de blokkering. In de praktijk bleek echter dat verdachte bedrijven nog steeds dieren in het I&R systeem konden aanmelden voor afvoer.

Uit de reacties van de veehouders bleek dat in een aantal gevallen (14%) er klachten waren over de taxatie. De klachten waren; te weinig inspraak, te lage vergoeding, ondeskundige taxateurs

etc. Voor een groot deel zou dit kunnen worden opgelost door de veehouder, naast de al toegewezen taxateur, een eigen taxateur aan te laten wijzen.

4.2.5 Taakverdeling

In het draaiboek moet een duidelijke taakverdeling van alle betrokken partijen komen te staan. In het huidige draaiboek staan de taken van de crisismanager, de GD en ID Lelystad duidelijk omschreven. De taken van RVV-veld, RVV-centraal en de practicus zijn een stuk minder duidelijk weergegeven. De taak van de veehouder wordt helemaal niet beschreven. Uit de praktijk blijkt echter dat er dringend behoefte is aan een duidelijke taakomschrijving van de verschillende partijen.

De taak van RVV-centraal zou in het kort in het draaiboek kunnen worden beschreven. De taken van de RVV-veld, practicus en veehouder kunnen worden opgenomen in het protocol van het specialistenteam. In het draaiboek kan dan worden aangegeven, dat het specialistenteam handelt volgens het protocol. Het protocol wordt als bijlage toegevoegd aan het draaiboek. Het protocol beschrijft naast de taakverdeling, nadere aanwijzingen ten aanzien van de te verrichten handelingen en het benodigde materiaal. In het protocol kunnen de volgende aspecten opgenomen worden:

Taken:

- Tuberculineren en aflezen.
- Verantwoordelijk voor materiaal.
- Bijhouden van de administratie.
- Vangen en fixeren van dieren (i&r lijsten van tevoren opsturen).
- Toezicht houden dat onderzoek aan de juiste dieren gedaan wordt.
- Terugkoppelen van resultaten.

Nadere aanwijzingen ten aanzien van de te verrichten handelingen: methode van tuberculineren.

- Welke dieren (I&R stallijsten) getuberculineerd moeten worden (afhankelijk van veehouderijsysteem).
- Wat te doen bij een niet te benaderen rund (stier).
- Minimale leeftijd rund voor het in aanmerking komen van een tuberculatie.

Het benodigde materiaal:

- Hoeveelheid tuberculine.
- Type tuberculine.

4.2.6 Restricties van een verdacht bedrijf

Wordt een bedrijf verdacht van tuberculosebesmetting, dan wordt het geblokkeerd door het specialistenteam. Dit houdt in dat het bedrijf geen vee mag afvoeren zolang de blokkade duurt. De melk kan gewoon naar de fabriek, na pasteurisatie is er geen besmettingsgevaar meer.

Melk

Voor melk afkomstig van verdachte bedrijven geldt wel dat de RVV verantwoordelijk is voor het toezicht op het daadwerkelijke pasteuriseren. Wie verantwoordelijk is voor het houden van toezicht moet in het draaiboek helder omschreven worden, evenals de wijze waarop uitvoering aan het toezicht wordt gegeven. In de huidige situatie werden de zuivelondernemingen geïnformeerd door het COKZ, betreffende de veranderde status van melkveebedrijven. Een rechtstreekse benadering vanuit de RVV aan zuivelondernemingen zou aanzienlijk in tijd schelen. Juridisch zou dit mogelijk gemaakt moeten worden. Het NZO heeft de behoefte eerder op de hoogte gesteld te worden van de bestrijdingsaanpak. Veehouders hebben behoefte aan duidelijke informatie (i.v.m. melkquotum) over wat er met hun melk gaat gebeuren. Dit zou zoals al eerder vermeld in het begeleidend schrijven aan de veehouders kunnen komen te staan.

Vee

Het niet kunnen afvoeren van dieren geeft vooral bij kalver- en stierenmesterijbedrijven problemen. Het kan een aanzienlijke schadepost worden, doordat dieren niet op tijd aan het

slachthuis geleverd kunnen worden. Tijdens de bestrijding is erin toegestemd, veehouders de mogelijkheid te bieden dieren voor de slacht van een verdacht bedrijf af te voeren. Het afvoeren van dieren gebeurt onder toezicht van de RVV. Echter de aanvraag van de afvoer is nogal complex en het laden van de dieren kost veel tijd. Al met al gaat er veel tijd overheen eer de dieren bij het slachthuis zijn en is de schade voor de veehouder nog aanzienlijk. Er moet een betere oplossing komen voor de gekanaliseerde afvoer van vee. Vooral de aanvraag van de afvoer moet sneller verwerkt worden. Daarnaast zou er in het draaiboek vastgelegd kunnen worden, dat bepaalde bedrijfstypen prioriteit moeten krijgen bij de bestrijding. Bedrijven die aan afleverdata van vee vastzitten, zouden voorrang kunnen krijgen boven melkveebedrijven. Binnen deze bedrijven zou eventueel ook nog gekeken kunnen worden naar de het tijdstip van afleveren.

4.2.7 Restricties van een besmet bedrijf

Ook hier is het bedrijf gesloten en mag er niets afgevoerd worden. De melk wordt gekanaliseerd afgevoerd naar een destructor. Andere maatregelen die genomen worden staan duidelijk vermeld in het huidige draaiboek. Wanneer informatie voor andere partijen relevant is, moet deze informatie de betreffende partijen ook op tijd bereiken. Voor de veehouder kan belangrijke informatie toegevoegd worden aan het begeleidend schrijven.

4.2.8 Contact-contactbedrijven

Onder de bedrijven (contact bedrijven) die gevonden zijn door de tracering van het bedrijf uit Agelo (uitbraak) bevonden zich nieuwe besmet beschouwde bedrijven. Rond de nieuwe positieve bedrijven is één geval screening uitgevoerd. Van deze bedrijven is wel tracering van de afgevoerde dieren (neerwaarts) uitgevoerd. De tracering op de contact bedrijven ging terug tot het moment dat het rund van het bedrijf uit Agelo werd aangevoerd. De door deze tracering opgespoorde bedrijven zijn de contact-contact bedrijven.

Het draaiboek is zo opgesteld dat bij een contact-contact bedrijf net als bij een contactbedrijf het draaiboek verdenkingsfase van kracht wordt. Bij de bestrijding werd de verdenkingsfase in het geval van een contact-contact bedrijf niet helemaal doorlopen. In het draaiboek zou voor een contact-contact bedrijf aangegeven kunnen worden, tot waar de verdenkingsfase doorlopen dient te worden.

4.2.9 Tuberculose als zoönose

Met de GGD moet afgesproken worden dat, indien melding wordt gedaan van rundertuberculose bij mensen dit direct aan het RVV gemeld wordt.

Ook moeten er afspraken gemaakt worden indien rundertuberculose bij rundvee wordt waargenomen. De ervaring van de RVV tijdens de bestrijding is, dat ze erg bij de GGD moet aandringen om mensen te laten onderzoeken. De GGD zou geactiveerd moeten worden bij een tuberculose uitbraak een actievere plaats in te nemen. De Keuringsdienst van Waren (ministerie van WVS) kan hier een rol in spelen. De GGD zou naast het onderzoeken van mensen op tuberculose, ook voorlichting aan omwonenden van het getroffen bedrijf kunnen geven. Een andere mogelijkheid is het inschakelen van de Koninklijke Nederlandse Vereniging tot bestrijding der Tuberculose (KNCV).

De RVV kan van haar kant standaardinformatie betreffende het gevaar van tbc in het begeleidend schrijven opnemen en tevens kunnen verwijzen naar de plaatselijke GGD. Dit is gedurende de huidige bestrijding ook gebeurd.

4.2.10 I&R systeem

Het belang van een goed I&R systeem bij de uitbraak van een besmettelijke ziekte, wordt hier nog eens benadrukt. Automatische aflezing van diernummer kan tijdens de bestrijding veel tijd besparen en fouten (aflees- en schrijffouten) voorkomen. Zolang dit nog niet mogelijk is kan in de kalversector gebruikt gemaakt worden van het daar aanwezige systeem.

Noodzakelijk is het dat iedereen dezelfde nummers gebruikt. Tijdens de bestrijding is het voorgekomen dat bij buitenlandse dieren de RVV medewerker buitenlandse nummers vergeleek met nummers op een I&R stallijst. Het I&R werkt met Nederlandse nummers.

4.2.11 Financiële afwikkeling

Tijdens de bestrijding is er nogal wat discussie geweest rond de uitbetaling van praktici. Om dit in vervolg te voorkomen moeten van tevoren duidelijke afspraken worden gemaakt.

Bijlage I

De belanghebbende organisaties (RVV, GD, ID-Lelystad, LTO, PVV, BHV, KNMvD, VWS, PZ, COV, NZO, Bond van Boerderijzuivelaars) hebben deel genomen aan het basisoverleg. De rol die de verschillende organisaties speelden tijdens de uitbraak wordt hieronder weergegeven.

- VVM Veterinaire, Voedings- en Milieuaangelegenheden: verantwoordelijk voor het diergezondheidsbeleid, w.o. de dierziektebestrijding.
- DL Directie Landbouw: verantwoordelijk voor de overige aspecten m.b.t. het primaire veehouderijbedrijf
- DV Directie Voorlichting: (pers)voorlichting en ontwikkelen van het communicatiebeleid
- VWS Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport: mede verantwoordelijk voor de bestrijding van zoönosen, voorlichting met betrekking tot humane besmettingen en inschakeling van de GGD.
- RVV Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees: het vooraf opstellen van het draaiboek bestrijding tuberculose, uitvoeren van de bestrijding en toezicht houden op derden die ingeschakeld werden bij de bestrijding.
- GD Gezondheidsdienst voor Dieren: advisering, blokkeren van verdachte en besmette bedrijven in het I&R-systeem in opdracht van de RVV en leveren van gegevens uit dit systeem t.b.v. de uitvoering van de bestrijding, voorlichting.
- ID-Lelystad diagnostiek (w.o. isolering van de bacterie *Mycobacterium bovis* door bacteriologisch onderzoek), advisering bij de uitvoering van de bestrijding.
- LTO Land en Tuinbouw Organisatie: behartigen van de belangen van de veehouders, terugkoppelen informatie uit het veld
- GLTO Gewestelijke Land en Tuinbouw Organisatie: mede organiseren van voorlichtings- en evaluatie dag / avond, terugkoppeling van informatie uit het veld.
- PVV Productschap voor Vee en Vlees: vertegenwoordiger van het belanghebbende georganiseerde bedrijfsleven, afstemming en advisering
- BHV Bedrijfschap voor de Handel in Vee: vertegenwoordiger van het belanghebbende georganiseerde bedrijfsleven, afstemming en advisering
- KNMvD Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde: samenwerking met de RVV om het praktische gedeelte uitgevoerd door de praktiserende dierenartsen te begeleiden.
- Rendac Destructie van besmette runderen
- NZO Nederlandse Zuivel Organisatie: verstrekking van informatie aan zuivelondernemingen betreffende besmette melk / melkproducten en bedrijven.
- W&V Inspectiediensten Waren en Veterinaire Zaken: communicatie met de GGD.
- PZ Productschap voor Zuivel: vertegenwoordiger van het belanghebbende georganiseerde bedrijfsleven, afstemming en advisering .
- COV Centrale Organisatie voor de Vleessector: vertegenwoordiger van het belanghebbende georganiseerde bedrijfsleven, afstemming en advisering
- BBZ Bond van Boerderijzuivelaars: vertegenwoordiger van het belanghebbende georganiseerde bedrijfsleven, specifiek t.a.v. de boerderijzelfzuivelaars, afstemming en advisering.

Bijlage II

Uitkomsten procedure vragen uit vragenlijsten

In de volgende bijlage zijn de verschillende gesloten vragen gegeven afkomstig uit de vragenlijsten voor de dierenartsen en de veehouders. Bij elke vraag zijn de mogelijke antwoorden gegeven en erachter staat het aantal keer dat het antwoord werd gegeven. Onder de streep staan het totaal aantal antwoorden. Dit totaal aantal antwoorden kan bij sommige vragen het totaal aantal reacties overschrijden omdat bij sommige vragen de mogelijkheid bestaat dat door één recipiënt meerdere antwoorden gegeven worden.

Dierenartsen (76 reacties):

In totaal zijn er 113 deelnemende dierenartsen aangeschreven, hiervan hebben er 76 gereageerd.

~ Bent U geïnformeerd over de besmetting met tuberculose?	
<i>ja</i>	67
<i>nee</i>	<u>9</u>
	76
~ Door wie?(sommige dierenartsen geven meerdere antwoorden)	
<i>pers/media</i>	25
<i>RVV</i>	28
<i>GD</i>	15
<i>crisiscentrum</i>	5
<i>veehouder(s)</i>	12
<i>collega(s)</i>	2
<i>KNMvD</i>	<u>3</u>
	90
~ Op welke wijze bent u geïnformeerd dat 1 of meer bedrijven als verdacht werd aangemerkt? (sommige dierenartsen geven meerdere antwoorden)	
<i>telefoon</i>	46
<i>brief</i>	33
<i>persoonlijke mededeling</i>	11
<i>anders</i>	<u>5</u>
	95
~ Behoort 1 of meer van de verdachte / besmette bedrijven tot uw praktijk?	
<i>ja</i>	72
<i>nee</i>	<u>4</u>
	76
~ Was duidelijk gemaakt welke taak / activiteit van U werd verwacht?	
<i>ja</i>	72
<i>nee</i>	3
<i>onbeantwoord</i>	<u>1</u>
	76
~ Bent U betrokken bij de tuberculinaties?	
<i>ja</i>	76
<i>nee</i>	<u>0</u>
	76
~ Bent U bij de tuberculinaties door de RVV begeleid?	
<i>ja</i>	72
<i>nee</i>	<u>4</u>
	76
~ Bent U betrokken bij het bloed afnemen?	
<i>ja</i>	5

<i>nee</i>	<u>71</u>
	76
~ Denkt U bij een nieuwe bestrijding een effectievere rol te kunnen spelen?	
<i>ja</i>	32
<i>nee</i>	<u>44</u>
	76
~ Bent u tevreden over de samenwerking met RVV en veehouder?	
<i>ja</i>	44
<i>nee</i>	<u>32</u>
	76

veehouders (164 reacties)

In totaal zijn er 365 betrokkenen veehouders aangeschreven, hiervan hebben er 164 gereageerd.

Over de informatie voorziening

~ Bent u van tevoren geïnformeerd over de te nemen maatregelen?	
<i>ja</i>	108
<i>nee</i>	<u>56</u>
	164
~ Zo ja, door wie? (er zijn meerdere antwoorden mogelijk per individu)	
<i>RVV</i>	55
<i>LTO</i>	16
<i>dierenarts</i>	14
<i>GD</i>	9
<i>LNV</i>	8
<i>crisiscentrum</i>	4
<i>Alpuro</i>	<u>2</u>
	108
~ Was het duidelijk welke maatregelen er zouden worden uitgevoerd?	
<i>ja</i>	96
<i>nee</i>	66
<i>onbeantwoord</i>	<u>2</u>
	164
~ Was de informatie over de te nemen maatregelen voldoende?	
<i>ja</i>	92
<i>nee</i>	65
<i>onbeantwoord</i>	<u>7</u>
	164
Op welke wijze vernam u:	
~ dat uw bedrijf besmet was?	
(er zijn meerde antwoorden per individu mogelijk)	
<i>telefoon</i>	96
<i>brief</i>	21
<i>telefoon + brief</i>	32
<i>persoonlijke mededeling van RVV / veearts / LTO:</i>	17
<i>onbeantwoord</i>	<u>8</u>
	174
~ welke maatregelen op uw bedrijf zouden worden uitgevoerd?	
(er zijn meerde antwoorden per individu mogelijk)	
<i>telefoon</i>	59
<i>brief</i>	41
<i>telefoon + brief</i>	33
<i>persoonlijke mededeling van RVV / veearts / LTO:</i>	25
<i>anders</i>	<u>28</u>

	186
~ wat de resultaten van de tuberculaties waren?	
<i>telefoon</i>	26
<i>brief</i>	42
<i>telefoon + brief</i>	42
<i>persoonlijke mededeling</i>	39
<i>geen bericht gehad</i>	2
<i>niet ingevuld</i>	<u>13</u>
	164
~ wat het resultaat was van het onderzoek op de afgevoerde dieren? (bij 78 van de 164 veehouders zijn dieren afgevoerd)	
<i>telefoon</i>	27
<i>brief</i>	16
<i>telefoon + brief</i>	18
<i>persoonlijke mededeling van:</i>	6
<i>anders, in het totaal geen bericht gekregen</i>	8
<i>wel afgevoerde dieren, maar vraag onbeantwoord gelaten</i>	<u>5</u>
	78
Bent u tevreden over:	
~ de uitvoering van de tuberculaties?	
<i>ja</i>	110
<i>nee</i>	49
	<u>5</u>
	164
~ de procedure van de taxaties van de overgenomen dieren?	
<i>ja</i>	31
<i>nee</i>	11
<i>nvt of onbeantwoord</i>	<u>36</u>
	78
~ over de verstrekte informatie?	
<i>ja</i>	75
<i>nee</i>	51
<i>onbeantwoord</i>	<u>38</u>
	164
~ het kennisniveau van de RVV beambten?	
<i>ja</i>	95
<i>nee</i>	48
<i>onbeantwoord</i>	<u>21</u>
	164
~ de samenwerking van met de RVV en de practicus?	
<i>ja</i>	115
<i>nee</i>	27
<i>onbeantwoord</i>	<u>22</u>
	164
Status van het bedrijf:	
Gaat u uw bedrijfsvoering aanpassen a.g.v. deze tuberculose bestrijding?	
<i>ja</i>	14
<i>nee</i>	143
<i>onbeantwoord</i>	<u>7</u>
	164

Bijlage III

Uitkomsten open vragen uit vragenlijsten

Deelnemende dierenartsen.

Het aandeel van de dierenartsen in de bestrijding bestaat uit het uitvoeren van tuberculinaties. En bij verdachte dieren zijn enkele ook betrokken geweest bij het afnemen van bloed. De dierenartsen zijn in het kader van de evaluatie een vragenlijsten toegestuurd. Hierin stonden in totaal negen inhoudelijke vragen en bij de tiende wordt ze de mogelijkheid geboden opmerkingen of suggesties ter verbetering van de bestrijding te doen. Er zijn in totaal 113 dierenartsen aangeschreven. Hiervan hebben er 76 gereageerd.

Ten eerste is gevraagd of ze geïnformeerd waren, door wie en op wat voor manier. Slechts 9 waren naar hun mening niet geïnformeerd. De andere dierenartsen wel en dan meestal via meerdere bronnen. Uit deze groep kwam naar voren dat ze meestal eerst door de media (krant, televisie, internet, etc), collega's of de veehouder waren geïnformeerd en dat er vervolgens contact met ze werd opgenomen door de officiële instanties. Hierbij werden de RVV en de GD als belangrijkste genoemd. Informatie door de veehouder en collega's gebeurde meestal via de telefoon of persoonlijk contact. Bij de RVV en GD werd er als eerste met behulp van de telefoon contact gezocht en volgde er daarna een brief of werd er slechts van één van beide manieren gebruik gemaakt.

De taak of activiteit die van de dierenartsen werd gevraagd was naar eigen zeggen wel duidelijk. Alleen waren er wat klachten dat het bericht met betrekking tot de toelichting pas één of twee dagen van tevoren voor handen was. Als tweede voorkomende klacht was er het gegeven dat er niet vermeld was dat de meeste dieren nog losliepen. Hierdoor moesten veel dierenartsen extra tijd of personeel inzetten om de dieren te vangen.

Alle reagerende dierenartsen waren betrokken bij de tuberculinaties. Hierbij zijn bijna alle dierenartsen (op vier na) begeleidt door de RVV. Als kritiekpunten op de begeleiding moet het volgende genoemd worden. De begeleiding door alleen een schriftelijk toegestuurd formulier wordt door sommige dierenartsen als uiterst minimaal gezien. Verder wensden andere nog te vermelden dat de medewerker van de RVV meer aanwezig was dan dat hij begeleiding gaf vanwege een redelijk gebrek aan kennis van deze medewerker betreffende de bepalingen in het draaiboektuberculose.

Er zijn slechts 5 van de dierenartsen zijn betrokken geweest bij het bloed afnemen. Hierover staat verder niets vermeld in het draaiboek.

Bij de vraag of de dierenartsen denken dat ze bij een nieuwe bestrijding een effectievere rol kunnen spelen beantwoorden 32 deze vraag met ja. Dit is bijna de helft (43%). Hoe ze deze rol dan zien beantwoorden de dierenartsen met de stelling dat zij goed zouden kunnen functioneren als communicator tussen de RVV en de veehouders. De dierenartsen werden nu op dat veld buitenspel gezet. Ze werden continu vragen gesteld met betrekking tot de bestrijding maar de informatie verstrekking vanuit de RVV vond uiterst traag plaats. Hierdoor was er sprake van veel onzekerheid bij veehouders en dierenartsen.

Op de vraag of ze tevreden zijn over de samenwerking met RVV en veehouder moeten er 32 (42%) met 'nee' beantwoorden. Deze ontevredenheid komt voornamelijk voort uit frustratie in de relatie met de RVV maar gedeeltelijk ook door de houding van de veehouder. De volgende punten worden hierbij aangedragen:

1. Vele dierenartsen hebben klachten over de vergoeding die plaatst vindt voor werk dat acuut uitgevoerd moet worden, vaak werd er slechts een klein deel van de gemaakte kosten uitgekeerd, dit gebeurde daarnaast over het algemeen te traag en tijdens de uitvoering van de bestrijding vonden hierin ook nog eens continu veranderingen plaats;

2. Verder is er vaak onduidelijkheid ook bij RVV werknemers over wat bepalingen uit het draaiboek betekenen voor praktijksituaties, er wordt gesproken over weinig communicatie tussen medewerkers van RVV in het crisiscentrum en medewerkers van de RVV in het veld;
3. Het is meestal niet duidelijk wie verantwoordelijk is en er is geen duidelijk aanspreekpunt;
4. De veehouders zijn slecht voorbereid door de RVV want in sommige gevallen moesten de dieren nog gevangen worden wat extra tijd en kosten met zich meebrengt. Dierenartsen worden hiervan ook niet op de hoogte gesteld;
5. De RVV was niet op de hoogte van de structuur in de kalverhouderij, met name de huisvesting.
6. Soms was er nogal wat overredingskracht nodig bij de veehouder voordat er met het werk begonnen kon worden.

Tenslotte wordt de dierenartsen de mogelijkheid geboden opmerkingen of suggesties te geven ter verbetering van de bestrijding daarvan volgt hieronder een samenvatting:

- Betere en snellere vergoeding voor geleverde arbeid. De dierenartsenpraktijk moet in verband met betaling gezien worden als extern bedrijf waarvan diensten ingekocht worden en niet als een uitbreiding van de RVV. Want de betaling wordt nu vastgesteld door de RVV en deze wordt vaak niet als kostendekkend ervaren.
- Er moeten geen afspraken opgedragen worden maar ze moeten gemaakt worden in overleg met de dierenartsen. Bestaande afspraken kunnen voorrang hebben.
- Als de dierenarts beter wordt ingelicht wat betreft de regelgeving rond een uitbraak kan deze zijn rol als voorlichter en deskundige beter tot zijn recht laten komen.
- Sommige dierenartsen zouden verder graag zien dat ze de verantwoordelijkheid bij tuberculineren in handen krijgen en niet eerst hoeven te wachten op een collega van de RVV. Deze persoon hoeft verder toch niet veel activiteiten te verrichten.
- Een verbetering van de berichtgeving naar zowel de dierenartsenpraktijk (DAP) als naar de veehouder zou op zijn plaats zijn. Bijvoorbeeld over de fax, naar eigen zeggen heeft elke DAP er één. Bij de hier besproken uitbraak werden veehouders vaak nog eerder geïnformeerd dan de dierenarts.
- De RVV medewerkers op de praktijklocaties moeten beter geïnstrueerd worden.
- Als er een fonds was waaruit vervolgschade voor de boer vergoed kan worden zou dit zeker tot een betere medewerking van de boer leiden en zeker tot een prettigere stemming tijdens het uitvoeren van de acties. Verder kan de veehouder beter ingelicht worden over de noodzaak van medewerking.
- Veehouders beter inlichten over de wettelijke verplichting om de dieren zo te fixeren dat de dierenartsen beter hun werk kunnen doen.

Deelnemende veehouders

Voor de veehouders had de bestrijding verschillende gevolgen. Bedrijven werden gesloten, er mocht dus geen vee meer in of uit, er vonden tuberculinaties plaats en verdachte dieren werden afgevoerd voor verder onderzoek, dieren die werden overgenomen werden vergoed. De veehouders zijn in het kader van de evaluatie een vragenlijsten toegestuurd. Hierin stonden in totaal dertien inhoudelijke vragen en aan het einde wordt de veehouders de mogelijkheid geboden opmerkingen of suggesties ter verbetering van de bestrijding te doen. Er zijn in totaal 365 veehouders aangeschreven. Hiervan hebben er 164 gereageerd.

Ten eerste is de veehouders gevraagd of ze van tevoren geïnformeerd zijn over de te nemen maatregelen en door wie. Eén derde van de veehouders heeft hier 'nee' op geantwoord. Van de veehouders waarbij dit wel is gebeurd is het grootste deel (de helft) geïnformeerd door de RVV. Andere instanties die hiervoor verantwoordelijk waren zijn onder andere de LTO, de dierenartsen en de GD.

Hierna is gevraagd of het duidelijk was welke maatregelen zouden worden uitgevoerd, hiervan was 40% van de reagerende veehouders niet op de hoogte. Of de informatie over de te nemen maatregelen voldoende was moest weer 40% ontkennen. Aanvullingen waaraan behoefte bestond waren onder andere:

- Meestal vond het eerste contact plaats via de telefoon, de informatie die hierbij werd gegeven was onvolledig, onduidelijk en alarmerend. De informatie volgde (als dit al het geval was) pas na één tot enkele weken in een brief. Tot die tijd wist de veehouder niets. Dit

wordt door de veehouders als onacceptabel gezien. Er is dus behoefte aan sneller informatie te verkrijgen.

- Meer duidelijke en eenduidige informatie. Het kwam nogal eens voor dat de RVV'ers in het veld andere informatie gaven dan het Crisiscentrum in Voorburg. Oftewel er is behoefte aan een duidelijk schriftelijk protocol.
- Informatie over de maatregelen die getroffen moeten worden in specifieke bedrijfssituaties zoals bijvoorbeeld informatie met betrekking tot de afvoer van dieren en informatie over het besmettingsgevaar voor de mens.
- Eerder melden van de komende maatregelen hierbij ook informatie mee geven betreffende aantallen, werkwijze, benodigde tijd, mogelijke kosten en wie voor de kosten opdraait.

Op de vraag op welke manier de veehouder vernomen heeft dat zijn bedrijf verdacht was hebben de meeste moeten antwoorden dat er via de telefoon contact werd gezocht (59%) en soms daarna schriftelijke bevestiging plaatst vond dus dubbele informering, maar sommige kregen alleen een brief. Enkele veehouders (10%) werden persoonlijk benaderd door de RVV, de dierenarts of LTO. Sommige veehouders zijn via meerdere wegen benaderd dit geldt ook voor de volgende drie vragen.

Van de antwoorden op de vraag 'op welke manier vernam U welke maatregelen op uw bedrijf zouden worden uitgevoerd, heeft 36% betrekking op de telefoon, 20% op combinatie telefoon en brief, 25% op een brief en 15% door een persoonlijk mededeling. Hierbij moet er wel rekening worden gehouden met het feit dat een veehouder meerdere antwoorden kan geven. Bij de persoonlijke mededelingen worden de dierenarts, de GD, de RVV en de LTO genoemd.

Bij de vraag op welke manier door de veehouders de resultaten van de tuberculaties vernomen werden is de brief het meest genoemde antwoord (26%). Daarna komt de combinatie telefoon en brief (26%). Zestien procent van de veehouders vernam de resultaten door de telefoon en 24% door een persoonlijke mededeling. De persoonlijke mededelingen werden gedaan door de dierenartsen of de RVV.

Van de veehouders heeft 35% het resultaat van de afgevoerde dieren per telefoon vernomen, 23% per telefoon en brief, 21% per brief en 8% door een persoonlijk bericht. Deze persoonlijke mededeling werden gedaan door onder andere de dierenarts, de RVV en het onderzoeksteam. In het totaal hebben 2 veehouders géén bericht van de resultaten gehad.

Op de vraag of ze tevreden waren met de uitvoering van de tuberculaties moest 30% negatief op antwoorden. De belangrijkste opmerkingen van deze laatste groep veehouders staan hieronder samengevat:

- De meeste veehouders leverde de benodigde arbeid (o.a. het vangen van de dieren) maar kregen in tegenstelling tot de dierenartsen en de RVV'ers niets vergoed. Ook andere mogelijke kostenposten werden niet vergoed;
- De tuberculaties waren moeilijk en gevaarlijk bij vleesvee en stieren en is daarom meestal ook niet uitgevoerd bij deze dieren;
- De veehouders werden slecht geïnformeerd met betrekking tot verschillende technische zaken zoals wanneer wordt er getuberculineerd, wat is de taak van de boer, wat zijn de gevolgen voor de bedrijfsvoering, etc;
- Sommige veehouders vragen zich af waarom een hele stal getuberculineerd moet worden terwijl er maar een verdacht dier aanwezig is op een stal en er (eigenlijk) geen gevaar is geweest voor de andere dieren;
- Het ontbrak de uitvoerende (RVV, dierenartsen, etc) aan de kennis die nodig is bij een massale tuberculatie.

Bij 48% van de reagerende veehouders werden dieren overgenomen. Met de procedure van taxatie was 14% van deze veehouders het niet eens. De belangrijkste klachten waren:

- Er wordt te weinig vergoed en het duurt erg lang voordat geld eenmaal overgemaakt is;
- Er is geen inbreng mogelijk in de taxatieprocedure;
- Er zijn verschillen tussen individuele taxateurs;
- De dieren die overgenomen werden moesten meestal een te lange tijd op het bedrijf blijven voordat afvoer plaats vond. Er zat dus een te lange tijd tussen het bekend worden van de uitslag van tuberculatie en het afvoeren van de dieren.

Er is gevraagd of de veehouders tevreden waren met de verstrekte informatie hierop heeft 31% 'nee' geantwoord, omdat naar hun idee de informatie verschaffing niet voldoende was. De aanvullende informatie die gewenst is, is hieronder samengevat:
Eerder in het proces (bijv één tot twee dagen na bekend worden van de verdacht status van het bedrijf) eenduidige informatie over de mogelijk gevolgen van de verdacht status van het bedrijf en andere technische aspecten van de procedures beschreven in het draaiboek tbc, oftewel hoe en wat er gaat gebeuren en op welk moment, indien mogelijk het gehele draaiboek

Één op de drie veehouders (33%) was niet tevreden met het kennisniveau van de RVV'ers. De volgende punten moeten volgens deze veehouders verbeteren:

- RVV'ers moeten de veehouder beter kunnen informeren, ook over de laatste ontwikkelingen;
- Ze moeten begrip hebben van de praktijksituatie van een boerengezinsbedrijf, zowel technisch als sociaal en de impact hierop van de ingevoerde maatregelen;
- RVV'ers in de praktijk en de RVV'ers op het kantoor moeten overeenstemmende informatie uitgeven.

Van de veehouders is 70% tevreden over de samenwerking met de RVV en de practicus. Één op de zeven veehouders (13%) is niet tevreden over de samenwerking met de RVV en de practicus. Verbeteringen die door de veehouders werden aangedragen gingen voornamelijk over het feit dat de dierenarts beter geïnformeerd moet zijn en dat de RVV hiervoor verantwoordelijk is. Er moet dus door deze partijen dus beter onderling gecommuniceerd worden. Wat hieraan nog aan toegevoegd moet worden is dat de RVV nogal eens verzuimde op tijd op een afspraak aan te komen.

Slechts 9% van de veehouders is van plan zijn bedrijfsvoering aan te passen als gevolg van deze tuberculose bestrijding. Hierbij denkt men vooral aan het voorzichtiger zijn met de invoer van dieren op het bedrijf.

Tenslotte is de veehouders nog de mogelijkheid gegeven opmerkingen of suggesties ter verbetering van de bestrijding aan te geven. Hieronder wordt een korte samenvatting gegeven van deze mogelijke aanpassingen:

- Beter informeren van de betrokkenen;
- De door de veehouder gemaakte kosten vergoeden;
- Er moet een betere regeling komen voor overtollig vee van een bedrijf dat 'op slot' zit;
- Na het bekend worden dat het bedrijf besmet is wordt het tbc-vrij status direct geschorst, maar terugdraaiing hiervan na een negatieve uitslag voor het onderzoek duurt veel te lang. Dit kan beter;
- Draaiboek moet zo opgesteld worden dat men er in de praktijk ook mee uit de voeten kan;
- Meer grenscontroles en meer steekproeven van de binnenlandse populatie;
- Het moet mogelijk zijn tijdig en onvertraagd vee af te voeren ook als daar een ontheffing voor nodig is;
- Aanpassing van de administratieve ontheffingpraktijk, dit duurt nu veel te lang en is te omslachtig waardoor de logistiek van het bedrijf totaal ontregeld wordt;
- Verbetering van de klantgerichtheid en klantvriendelijkheid;
- Crisisoefening in 'vredetijd'.